

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

YASAMA DÖNEMİ

24

YASAMA YILI

2

KEFEK ALT KOMİSYONU

TUTANAK DERGİSİ

23 Şubat 2012 Perşembe

KEFEK ALT KOMİSYONU

GÖRÜŞME TUTANAKLARI

23 Şubat 2012 Perşembe

---0---

K O N U

Sayfa

**Yeni Anayasa sürecinde kadın-erkek eşitliğine dair, Bilgi, Koç ve Boğaziçi
Üniversiteleri yetkililerinin sunumları**

1:18

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

BİRİNCİ OTURUM

1:18

Serap YAZICI (Bilgi Üniversitesi Temsilcisi)

1:5

Ayşen CANDAS (Boğaziçi Üniversitesi Temsilcisi)

5:9, 14

Bertil Emrah ÖDER (Koç Üniversitesi Temsilcisi)

9:13

Hâkim Eray KARINCI (Aile Mahkemesi Hakimi)

13, 14:18

Ayşe Nedret AKOVA

(Balıkesir)

13:14

Açılma Saati: 15.14

Kapanma Saati: 17.16

23 Şubat 2012 Perşembe

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 15.14

BAŞKAN: Canan CANDEMİR ÇELİK (Bursa)

-----0-----

BAŞKAN – 24' üncü Dönem İkinci Yasama Yılı Altıncı Toplantımıza hoş geldiniz.

Toplantı yeter sayımız vardır, toplantıyı başlatıyorum.

Komisyon olarak, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun Alt Komisyonu olarak anayasa konusunda bir çalışma yapıyoruz. Bu çalışmada yeni anayasa sürecinde kadın-erkek fırsat eşitliğini en iyi anlamda anayasada tesis etmek hedefimiz Meclis olarak ve Komisyon olarak. Bunun için de toplumun bütün kesimlerini dinleme gayreti sarf ediyoruz. Özellikle akademisyenlerimizin yapmış olduğu çalışmalar bizim için çok önemli. Sivil toplum kuruluşlarımızın görüşleri bizim için çok önemli ve toplumumuzun bütün kesimlerinin görüşleri bizim için çok önemli. Biz bu çalışmayı Türkiye Büyük Millet Meclisinin yapmış olduğu çalışmaya sunmak üzere yapıyoruz. Hedefimiz nisan ayına kadar Komisyon çalışmamızı tamamlamak. Burada da sizlerin çok değerli görüşlerini almak istiyoruz.

Bugün de Bilgi Üniversitesinden Sayın Serap Yazıcı, Koç Üniversitesinden Sayın Bertil Emrah Öder ve Boğaziçi Üniversitesinden Sayın Ayşen Candaş ve Aile Mahkemesi Hâkimi Sayın Eray Karınca toplantımızı teşrif ettiler.

Öncelikle, Komisyon olarak teşekkürlerimizi baştan belirtiyor ve katılımcılarımızı tanımak istiyoruz.

(Toplantıya katılan temsilcilerin tanıtımı yapıldı)

BAŞKAN – Teşekkür ediyoruz.

İlk sözü Serap Hocam'a veriyorum. Sizi dinleyelim.

BİLGİ ÜNİVERSİTESİ TEMSİLCİSİ SERAP YAZICI – Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun değerli üyeleri ve Değerli Başkanı; tekrar teşekkür ediyorum davetleriniz nedeniyle.

Türkiye'de ciddi bir kadın hakları ihlali, kadın hakları sorunu olduğu, cinsiyet temelinde ayrımcılık uygulamalarının olduğu hepimizin malumu. Dolayısıyla yeni anayasa çalışmalarında bu sorunu çözebilme için özel bir çaba sarf edilmesi de gerçekten çok anlamlı.

Ne var ki kadın hakları problemini genel insan hakları probleminden bağımsız düşünmek mümkün değil. Bu nedenle sadece cinsiyet odaklı bir yaklaşımın ben bu cinsiyet temelinde ortaya çıkan problemlerin çözümüne doğrudan doğruya katkı sunabileceği kanısında değilim, meselenin daha geniş bir ekseninde, insan hakları ekseninde ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Nitekim cumhuriyet tarihimize baktığımız zaman da özellikle cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki laiklik ekseninde geliştirilen modernleşme politikalarının aslında insan hakları odaklı olmadığını hepimiz biliyoruz. Oysa bu politikalar özel surette kadın haklarının güçlendirilmesine odaklanmış. Teorik düzeyde baktığımız zaman, aslında Türkiye, kadınlara özellikle siyasi hakların tanınması konusunda Batı demokrasilerine kıyasla kronolojik bir üstünlüğe de sahip olmuştur. Ne var ki bu politikaların genel bir insan hakları ekseninden uzak olması ve -diğer faktörler de buna eklenince- aslında yürütülen kadın hakları odaklı çalışmaların ve yapılan reformların kendilerinden beklenen sonucu doğurmadığını söyleyebiliriz.

Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisinde kadınların temsil oranına baktığımızda, Hükûmet düzeyinde kadınların temsil oranına baktığımızda bu tabloyu görmemek mümkün değil. Bu nedenle ben meselenin genel bir insan hakları eksenine oturtulması gerektiği düşüncesindeyim. Bu bakımdan, Komisyonunuza yönelik naçizane önerilerimi iki temelde şekillendirmeyi düşünüyorum. Bunlardan biri, genel insan hakları ekseninin Türkiye'de nasıl genişletilebileceği, insan haklarının nasıl daha güçlü koruma mekanizmalarına kavuşturulabileceği ki bunlar başarıldığı takdirde bütün subjektif hak kategorileri de bundan istifade edecektir, bütün hak sülheleri de bundan istifade edecektir dolayısıyla kadınların da daha güçlü bir pozisyona sahip olması mümkün hâle gelebilecektir.

İkincisi: Münhasıran kadınlarla ilgili yeni anayasa çalışmalarında neler yapılabileceği meselesi olacak ve bu bağlamda bazı temel kurumlar yönünden de çeşitli önerilerde bulunmaya çalışacağım. Türkiye'nin uzun yıllardan beri süregelen anayasa ihtiyacının sadece 1982 Anayasası'ndan kaynaklanmadığını kabul etmek gerekir. Aslında cumhuriyetinden kuruluşundan bu yana süregelen anayasacılık hareketlerinin tümü bakımından yeterince özgürlükçü ve demokratik olmadığını söylemek mümkündür ama elbette bir

mukayese yaptığımız zaman özellikle 1961 Anayasası'nın görece 1982 Anayasası'ndan daha üstün olduğunu kabul etmemiz gerekir. Tabii, anayasal sorunların 1982 Anayasası'yla zirveye ulaşması ve hak ve özgürlük alanlarının da bundan nasibini almış olması normaldir.

Yeni anayasa çalışması sürdürülürken özellikle bu anayasanın temel felsefesinin ne olacağını belirlemek önem taşımaktadır. 1982 Anayasası'na baktığımız zaman, bu Anayasa'nın temel felsefesine ne yazık ki olumlu kavramlarla özetlemek mümkün değildir. Anayasa, otoriter bir ruha sahiptir, yasakçıdır, milliyetçidir ve vesayetçidir. Bütün bu kavramlar ise genel olarak insan hakları alanında yeterli koruma mekanizmalarının geliştirilmesini önlemiştir ve zaten Anayasa sahip olduğu bu ruh nedeniyle de temel hak ve hürriyetlerle ilgili düzenlemelerin, bu hakların alanını yeterince geniş tutamamış ve bunlara etkin güvenceler sunamamıştır. Bu yüzden yeni anayasa çalışmalarının temel felsefesinin 1982 Anayasa'nın tam aksine odaklanması gerektiğini düşünüyorum. Otoritarizmin yerini demokratik bir felsefenin, yasakçılığın yerini özgürlükçülüğün, milliyetçiliğin yerini etnik bakımdan tamamen bir tarafsızlığın ve nihayet vesayetçiliğin yerini de demokratik temsil mekanizmalarının güçlendirilmesinin alması gerektiği kanısındayım. Eğer yeni anayasa böyle bir felsefeye oturtulacak olursa hiç şüphe yok ki Türkiye'de hem insan haklarının hem demokrasinin standartları yükselecek, bütün özel hak kategorileri ve tabii, kadın hakları da bundan çok önemli yararlar sağlayabilecektir.

Anayasaların temel felsefesinin en somut olarak tezahür ettiği kısımlarından biri başlangıç bölümleridir. Elbette bir anayasada başlangıç bölümünün yer alması zorunlu bir koşul değildir. Nitekim dünya anayasalarına baktığımızda başlangıç bölümü olmayan anayasaların da mevcut olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye'deki gelenek 1961 Anayasası'ndan bu yana, başlangıç bölümünün yer alması biçimindedir. Yeni anayasanın başlangıç bölümünün de demin ifade ettiğim felsefeye uygun bir biçimde kaleme alınması gerekir. Kısa ve öz bir metin olmalıdır ve bu bölümde bütün ifadelerin vurgusu özgürlük ve demokrasi değerlerine, çoğulculuğa, hukuk devletine yöneltilmelidir ve elbette yeni anayasanın temel felsefesinin her türlü ayrımcılığın reddi olduğu mutlaka vurgulanmalıdır. Din, mezhep, dil, kültür, etnik köken, cinsiyet, hatta cinsel tercih temelinde, her türlü ayrımcılığın reddedildiği mutlaka vurgulanmalıdır. Ancak mevcut Anayasa'dan farklı olarak, bu bölümün metne dâhil olmadığı da hükme bağlanmalı, böylece yargı kuruluşlarının yerindelik denetimi yapması önlenmelidir.

Genel hükümler çerçevesinde ne tür yenilikler yapılacağı meselesine odaklandığımız zaman da Anayasa'nın sistematüğini dikkate alarak gidecek olursak: Mevcut Anayasa'mızın önemli hükümlerinden biri 5'inci maddede yer almaktadır; devletin temel amaç ve görevlerini düzenleyen madde. Bu maddeye baktığımız zaman, bu maddede de demokratik emsallerinden çok farklı bir içeriği gözlemliyoruz. Devletin temel amaç ve görevleri arasında devletin bağımsızlığının, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması ifade edildikten sonra, ancak kişinin maddi ve manevi gelişiminin önündeki engellerin kaldırılması biçiminde özgürlüklere yönelik çok zayıf bir vurgu yer almaktadır. Hâlbuki devletin kendi bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünü koruması zaten devlet olmanın icabıdır ve bir anayasada yer alsın ya da yer almasın, her devlet bu görevleri yerine getirecektir. O yüzden demokratik bir anayasada bunların vurgulanmasına ihtiyaç yoktur; tam aksine, demokratik bir anayasada devletin temel amaç ve görevleri arasında özellikle insan haklarına, demokrasi değerlerine, hukuk devleti mekanizmalarına yönelik vurgular yer almalıdır. Devletin asıl gayesinin insan onurunu, insan haklarını korumak olduğu, hukuk devleti mekanizmalarını, temsil mekanizmalarını korumak olduğu vurgulanmalı, gene her tür ayrımcılığın reddedilmesi devletin temel amaç ve görevleri arasında sıralanmalıdır ama özellikle cinsiyet temelindeki ayrımcılıkların da önleneceği devletin temel amaç ve görevleri arasında münhasıran zikredilmelidir.

Gene Anayasa'nın sistematüğünü dikkate aldığımız zaman konumuz açısından önem taşıyan hükümlerden biri eşitlik ilkesiyle ilgilidir. 1982 Anayasası'nın eşitlik ilkesiyle ilgili düzenlemesi bana kalırsa demokratik emsallerinden uzak bir mahiyette değildir. Demokratik dünyadaki örneklerde olduğu gibi bu ilke düzenlenirken negatif ayırım yasaklarına yer verilmiştir. Üstelik 1961 Anayasası'ndan daha olumlu bir yaklaşımla bu negatif ayırım yasakları tadadi olarak sayılmamış, tüketici olarak sayılmamıştır; "ve benzeri" gibi ifadeler kullanılmak suretiyle bunların özellikle yargı kuruluşları tarafından takdir yetkisi kullanılmak suretiyle genişletilebileceği yönünde bir hukuki sonuca zemin yaratılmıştır. O yüzden yeni anayasada da bu kullanılmak suretiyle genişletilebileceği yönünde bir hukuki sonuca zemin yaratılmıştır. O yüzden yeni Anayasa'da da bu perspektifin korunmasında yarar olacağı kanısındayım.

Elbette dünyada insan hakları alanındaki gelişmelere baktığımız zaman eşitlik ilkesinin sadece negatif ayırım yasaklarıyla düzenlenmediğini, pozitif ayrımcılık kurallarına yer verildiğini görüyoruz. Türkiye'de zaten buna paralel olarak 2004 yılında nispeten zayıf bir düzenlemeyi kabul etmiştir. Ancak 2010 yılında yapılan düzenlemenin ben hem cinsiyet temelinde hem de nispeten diğer zayıf

gruplar bakımından da yeterli bir güvenceyi sağlayabileceği kanısındayım. Bu yüzden yeni Anayasa'da mevcut Anayasa'nın eşitlik ilkesiyle ilgili hükmünün muhafaza edilmesinin ihtiyaca cevap vereceği düşüncesindeyim.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili bu alanın standartlarını yükseltebilecek çok önemli genel bir düzenleme de milletlerarası anlaşmaların hukuki statüsünü düzenleyen hükümde yer alacaktır. Bildiğiniz gibi Anayasa'mızın orijinal metni milletlerarası anlaşmaların hukuki statüsünü kanunlarla eş değer olarak düzenlemiştir. Ancak 2004'te yapılan değişiklik bu anlaşmaların hukuki statüsünü kanunların üzerine yükseltmiştir ve bu emredici bir Anayasa kuralı olarak hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla bundan çıkan anlam yasama, yürütme ve yargı organlarının ve idari makamların Türkiye'nin taraf olduğu temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası anlaşmaları kanunların üzerinde görmesi ve kendi yetkilerini bu çerçevede kullanabilmesidir. Tabii ilk görev yasama organına düşmektedir. Yasama organı, yasama tasarruflarını bu ilke çerçevesinde belirlemeli ve mevzuat hükümlerini bu perspektifte değiştirmelidir. Ama bugüne kadar gözlemlediğimiz yasama organında 90'ıncı maddenin bu emredici hükmü karşısında sistematik bir çalışmanın yapılmadığı yönündedir. Dolayısıyla yeni Anayasa döneminde bu ihmal edilen tutumun gerçekleştirilmesi gerektiği, ön plana alınması gerektiği düşüncesindeyim.

Yargı kuruluşlarına gelince herhâlde yargı organından gelen değerli meslektaşım da bana hak verecektir. Yargı kararlarında da maalesef 90'ıncı maddenin bu emredici boyutu dikkate alınmamıştır. Dolayısıyla her alanda Türkiye'de bu Anayasa reformundan beklenen olumlu sonuçlar doğmamıştır.

O yüzden, benim önerim, yeni Anayasa'da 90'ıncı maddedeki bu formülü kabul etmek yanında bunu güçlendirecek bir mekanizmanın eklenmesi yönünde eğer Anayasa Mahkemesine kanunların Anayasa'ya uygunluk denetimi yanında kanunların temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası anlaşmalara uygunluk denetimi yetkisi de tanınacak olursa böyle bir yetki hiç değilse yargı kuruluşlarımız bakımından yeknesaklığı sağlayacaktır kararları açısından ve aynı zamanda kanun koyucuya yönelik de ciddi bir müeyyide oluşturacaktır. Bunun bütün insan haklarına, dolayısıyla kadın haklarına da önemli bir güvence sağlayacağı kanısındayım.

Tabii, bütün bu yeniliklerin yanında özellikle cinsiyet temelinde yeni Anayasa'da bazı düzenlemeler kaleme alınırken birtakım iyileştirmelerin yapılması gerektiği düşüncesindeyim. Türkiye'nin cumhuriyetin kuruluşundan bu yana resmî bir ideolojiye sahip olduğu, bu ideolojinin bir aygıtının dayatmacı bir laiklik anlayışı çerçevesinde cereyan ettiği, en azından genişçe bir çevrenin kabul ettiği bir gerçektir. Bu gerçeklik uygulamada önemli sorunlar yaratmaktadır. Cinsiyet ekseninde önemli sorunlar yaratmaktadır. Özellikle Türkiye'deki bu laiklik anlayışı maalesef türban üzerinden cereyan etmekte, kadınların bedeni üzerinden cereyan etmekte ve dindar Müslüman kadınların bazı anayasal haklarını Anayasa'da hiç yer almadığı bir biçimde kullanamamalarına yol açmaktadır. Özellikle çalışma ve sözleşme hürriyeti, eğitim ve öğretim hürriyeti, kamu görevlerine getirilme hakkı ve seçilme hakkı yönünden konuyu değerlendirdiğimiz zaman dindar Müslüman kadının bu hakları kullanması neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. O yüzden, çalışma ve sözleşme hürriyeti düzenlenirken bu hürriyetin kadın ve erkeklere eşit olarak tanındığı, dinî tercihleri sebebiyle kadınların bu hürriyetten mahrum bırakılmayacakları yolunda bir hükmün eklenmesi gerektiği kanısındayım. Aynı tutumun eğitim hakkıyla ilgili olarak da sürdürülmesi gerektiğini düşünüyorum. Belki bugün yükseköğretim kurumlarında türban yasağının artık pratikte uygulamadan kalktığı düşünülebilir ama ülke düzeyinde eşitlik temelinde bir uygulamanın sağlanması bakımından ve gelecekte davranış değişiklikleri, politika değişikliklerinin ortaya çıkmasını önlemek bakımından bu hakkı düzenleyen maddede özellikle yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyeleri ve öğrencilerin adı zikredilmek suretiyle bu kişiler yönünden dinî ve siyasi simgeler kullanmanın öğretim üyesi olma hakkını ve öğrenci olma hakkını engellemeyeceği yolunda bir hükmün ilave edilmesi gerektiği düşüncesindeyim ki bizim TÜSİAD'ta yaptığımız çalışmalar sırasında da hepimizin ortak önerisi bu doğrultuda olmuştu. Tabii, burada yükseköğretim vurgusu önemli. Bu hakkın yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyelerine ve öğrencilerine tanınması gerektiği kanısındayım. İlk ve ortaöğretim kurumları bakımından böyle bir hakkın olması gerektiğini savunmuyorum. Aksine, buralarda dinî ve siyasi simgelerin kullanılması engellenmelidir.

Keza aynı tutumun kamu görevlerine getirilme hakkı bakımından da dikkate alınması gerekir. Hepimizin malumu, demokratik bir siyasi düzenin temel unsurlarından biri herkesin, bütün vatandaşların kamu görevlerine getirilmekte eşit haklara sahip olmasıdır. Maalesef Türkiye uygulamasında kamu görevlerine getirilme hakkı kadın ve erkek yönünden eşit olarak tezahür etmemektedir. Aslında tabii sadece kadın ve erkek yönünden değil, pek çok alt ayrımlar bakımından da, kişilerin dinî inancı ki buna Müslüman olmayan azınlık gruplarını dâhil edebiliriz, mezhepleri, cinsiyetleri, cinsel tercihleri, etnik kökenlerinin bu haktan yararlanmayı sınırlayacak biçimde uygulandığını görüyoruz. Bu sebeple, kamu görevlerine getirilme hakkı düzenlenirken bir kez her şeyden önce kadın ve erkek bakımından bu hakkın eşit olarak tanındığı ve bu haktan yararlanırken din, mezhep, etnik köken, cinsiyet ve

cinsel tercih yönünden hiçbir ayrımcılığın yapılmayacağı vurgulanmalıdır. Gene, dinî ve siyasi simge taşımanın kamu görevlerine getirilmek bakımından engel teşkil etmeyeceği vurgulanmalıdır. Ama tabii özelliği olan bazı kamu görevleri var. Adalet hizmetini dağıtanlar yani hâkimler ve savcılar yönünden, güvenlik görevlileri yönünden, emniyet teşkilatı mensupları yönünden böyle bir uygulamanın doğru olmayacağı kanısındayım. Dolayısıyla bu görevleri sürdürenlerin dinî ve siyasi simgeler taşımalarına imkân tanınmaması gerektiği düşüncesindeyim.

Gene Türkiye örneğinde önemli problemlerden birinin bu resmî ideoloji çerçevesinde seçme ve seçilme hakları yönünden ortaya çıktığı kanısındayım, daha ziyade seçilme hakkı yönünden. Aslında, burada paradoksal bir tablo karşımıza çıkıyor. Türkiye kadına seçilme hakkını tanıyan ilk örneklerden biridir, İngiltere'den sonra gelmektedir. Hâlbuki, Fransa, Belçika, İtalya ve İsviçre Türkiye'den çok sonraki tarihlerde kadına seçilme hakkını tanımışlardır. Oysa bugünkü tabloya baktığımız zaman elbette seçilme hakkını engelleyen bazı sosyolojik faktörlerin olduğunu görüyoruz ama bunun dışında gene dinî simge taşımanın kadının seçilme hakkı üzerinde önemli bir engel olduğu muhakkaktır. Hâlbuki, Anayasa'mızın milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen 76'ncı maddesiyle Medis İçtüzüğü'nün kılık kıyafet yükümlülüğünü düzenleyen hükmünde buna engel teşkil eden bir ifade yer almamaktadır. Buna rağmen zihinlerdeki tabular baş örtüsü kullanan kadının seçilme hakkı önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu yüzden milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen maddede seçilme hakkının kadın ve erkeğe eşit olarak tanındığı ve kadının dinî simge taşımasının bu hakkın kullanımını engellemeyeceği açıkça vurgulanmalıdır. Tabii bu tüm din gruplarına teşmil edecek biçimde ifade edilmelidir. Sayıları az da olsa Türkiye'de azınlık grupları da yer almaktadır. Onların da dinî simgeleriyle seçilme hakkından istifade etmeleri mümkün hâle gelmelidir.

Bunlar benim önereceğim özel hak kategorileri yönünden cinsiyet eşitliğini sağlayacak birtakım düzenlemeler. Onun dışında, bazı önemli organların kuruluşları açısından da cinsiyet eşitliğinin özendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Tabii, önce konuyu daha popüler olması nedeniyle yasama ve yürütme organları bakımından ele alabiliriz ve diğer yerel yönetimler düzeyindeki karar organları bakımından ele alabiliriz. Aslında, ben genel olarak formüle edecek olursam Anayasa'yla bir kota düzenlemesinin getirilmesini doğru bulmuyorum. Böyle bir dondurucu düzenlemeye yer verilmesi gerektiği kanısında değilim. Üstelik 2010'da yapılan Anayasa değişikliğinden sonra yani pozitif ayrımcılık maddesinden sonra kanunlar düzeyinde zaten kanun koyucunun ihtiyaç nispetinde geçici önlemlere yönelik düzenlemeleri kabul etmesi mümkündür. Öte yandan, bugünkü sistemde de siyasi partilerin kendi tüzüklerinde kotaya ilişkin birtakım hükümlere yer vermeleri mümkündür. Ama gene de Türkiye gerçeğini dikkate aldığımız zaman konuyu birtakım makamların takdirlerine bıraktığımızda bu takdiri cinsiyet eşitliğini sağlayacak yönde kullanmadıklarını düşündüğümüzde hiç değilse bu organlarda üye tam sayısının üçte 1'i yönünden kadınların temsilinin güçlendirilmesi şeklinde düzenlemeler benimsenebilir, bunun uygulamada olumlu sonuçları olacağı kanısındayım.

Öte yandan, ombudsman kurumu, Anayasa Mahkemesi, HSYK gibi önemli organlarda da bazı düzenlemelerin kabul edilmesi gerektiği kanısındayım. Kamu denetçiliği kurumu hepimizin bildiği gibi kamu makamlarının hukuka ve hakkaniyete uygunluğunu denetleme yetkisine sahip bir organdır. Böylece, kamu makamlarının icraatlarının hem hukuka ve hem de hakkaniyete uygunluğunun temin edilmesi sağlanmaktadır. Böyle bir organda kadınlara yönelik özel düzenlemelerin mutlaka yer alması düşünülmelidir. Şu anda Türkiye Büyük Millet Meclisi kamu denetçiliğiyle ilgili kanunu henüz kabul etmiş olmadığına göre önerilerim belki kanun düzeyinde dahi dikkate alınabilir. Kanımca Türkiye'de belli başlı ayrımcılık alanları vardır. Din, mezhep, etnik köken, cinsiyet, cinsel tercih temelinde çeşitli ayrımcılıklar olduğunu hepimiz biliyoruz. Dolayısıyla kamu denetçiliğine ilişkin kanun düzenlenirken bu makamın çeşitli alt birimlerden oluşması sağlanabilir. Bu alt birimlere özgül birtakım ayrımcılık alanlarında uzmanlaşacak yetkiler tanınabilir. Mesela, bir birim din ve mezhep temelinde, bir birim etnik köken temelinde, bir birim cinsiyet ve cinsel tercih temelinde, bir birim de diğer alanlardaki ayrımcılıklarla mücadele etme konusunda görevlendirilebilir ve belki gene cinsiyet ekseninde düşündüğümüzde kamu denetçisinin seçiminde de kadın-erkek eşitliğinin dikkate alınması gerektiği, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu yetkiyi kullanırken münavebeli olarak yani bir dönem bir kadını bu göreve getirmesi, bir dönem bir erkeği bu göreve getirmesi teşvik edilebilir. Bunun da iyileştirici bir sonucu olacağı kanısındayım.

Anayasa Mahkemesine gelince. Anayasa Mahkemesi 1961 Anayasası'ndan bu yana varlık gösteren bir kurul. Tabii 1962 yılında kuruldu aslen ve o günden bugüne mahkememizin kompozisyonuna baktığımızda ne yazık ki kadınlar açısından çok vahim bir tablo karşımıza çıkmaktadır ve bu vahim tablo özellikle kadınlarla ilgili kanunların Anayasa'ya uygunluk denetimi sırasında kendisini kuvvetle hissettirmektedir. Hepimizin yakından bildiği, daha önceki TCK'nın ırza karşı işlenen suçlar konusunda iffetli ve iffetsiz bir kadın ayrımı yapmış olduğu ve Anayasa Mahkemesinin de Anayasa'ya apaçık aykırı olan bu hükmü Anayasa'ya uygun gördüğü

bilinmektedir ki bunda muhtemelen mahkemenin erkek üyelerinin çoğunlukta olması da etkili olmuştur. Buna benzer birkaç örnek daha verilebilir. Bu yüzden Anayasa Mahkemesinin teşekkülünde de en az üyelerin üçte 1'inin kadın olmasını özendirecek bir formülün benimsenmesinde yarar olacağı kanısındayım.

Benzer şekilde HSYK' da kadın ve erkeklerin eşit oranda temsil edilmedikleri, kadın temsiliinin çok zayıf bir oranda cereyan edildiği görülmektedir. HSYK' da da mutlaka kadın üyelere en az üye tam sayısının üçte 1'i oranında bir kontenjan ayrılmalıdır. Çünkü bu kurumun görevi de fevkalade önemlidir. Bütün yargı mensuplarının özlük hakları üzerinde karar vermektedir ve geçtiğimiz yıllarda özellikle hemcinsimiz olan bazı hukukçu meslektaşlarımızın çeşitli mağduriyetler yaşandığı bilinmektedir. Bunları önlemek bakımından bu kurumda da kadın temsiliinin güçlendirilmesinde yarar olacağı kanısındayım.

Benim sunacağım öneriler bundan ibaret. Elbette çeşitlendirilebilir, genişletilebilir. Teşekkürlerimi sunuyorum. Eğer arzu ederseniz daha sonra yazılı bir metin de sunabilirim sizlere.

BAŞKAN – Tabii, memnun oluruz. Özellikle yazılı metin konusunda raporlandırma noktasında bize çok faydalı oluyor elimizde bir doküman olması. Burada tutanaklar tutuluyor ama diğer taraftan sizin vermiş olduğunuz dokümanlar da ayrıca önem arz ediyor.

BİLGİ ÜNİVERSİTESİ TEMSİLCİSİ SERAP YAZICI – Elbette, hayhay.

Sözlerimi noktalamadan önce bir değerli kadın meslektaşımız da benim buraya bugün geleceğimi biliyordu. Bir mesajını sizlerle paylaşmak istiyorum. Kendisi Prof. Ümit Cizre. Sayın Bakanımız Fatma Şahin'in çalışmalarından bir kadın olarak büyük memnuniyet duyduğunu ve kendisini hepimizin elbirliğiyle desteklememiz gerektiğini ifade etti. Ben de bu mesajı ileterek Bakanımıza yürekten destek verdiğimizizi vurgulamak istiyorum.

BAŞKAN – Teşekkür ediyoruz. Bakanımıza iletelim.

Buyurun.

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ TEMSİLCİSİ AYŞEN CANDAŞ – Şimdi, ben sizi bu bomba gibi “Anayasa ve nasıl düzenlenmeli” konulu konuşmadan biraz daha teorik bir çerçeveye, Anayasa niçin var, eşitlik neden önemli, kadın-erkek eşitliği neden önemli, kadın-erkek fırsat eşitliği ne demek ve bu bağlamda bakıldığında Türkiye’de sayılarla ifade edersek kadınların durumu ne, bunu eşit vatandaşlık düzlemine çekebilmek için somut olarak yapılması gerekenler neler ve anayasal planda neler, yasal planda neler, soyuttan somuta doğru hızlı bir şekilde sunmaya çalışacağım. Metni de bırakacağım sizlere.

Şimdi, aslında, Anayasa’da eşit vatandaşlığın hayata geçmesi için bir şeylerin gerçekten yazması gerekiyor, açıkça yazması gerekiyor. Türkiye’de kadınların durumuna baktığımız zaman yoksulluk açısından kadınların gelir dağılımındaki durumuna bakıldığı zaman, kadınların eğitimdeki durumuna bakıldığı, sosyal güvenlikden nasıl faydalanıp faydalanamadıklarına bakıldığı zaman, hayat beklentilerine ve hayatlarının genel kalitesine bakıldığı zaman çok kötü bir tablo çıkıyor. Biraz sonra sayılarla sizinle paylaşacağım.

Bir toplumda kadınların, nüfusun yarısını oluşturan kadınların eşit olmaması, mağdur olması, tacize uğraması, başkalarına sağladıkları hizmetler üzerinden hayattaki işlevlerinin tanımlanıyor olması, kişi olarak değerleriyle değil de başkalarına faydaları, işlevleri açısından tanımlanıyor olmaları özlük haklarını tanımayıp. Bu durum nüfusun yarısını etkilediği zaman aslında farkında olsalar da olmasalar da, bu durumu ne kadar içselleştirmiş olsalar da toplumda hayatı kadınlara bağımlı olan bu kadınların çocukları olan küçükleri, gençleri, onların ebeveynlerini de birebir etkilemekte. Ben şöyle bir şey söylemek istiyorum size: 2009 yılında İngiltere’de bir kitap yayımlandı ve son iki yılda bu kitap en çok satan kitaplar listesinde. Kitabın başlığı “meal en neden daha eşit toplumlar daha mutlu” gibisinden bir şey. Kitabın söylediği şeyler yıllardır temel hakların bütünselliğini, toplumdaki bütün halk kesimlerinin özgürlüklerinin eşit olarak tanınmasının önemine değişik platformlarda, değişik konularda dile getirenlerin arayıp da bulamadığı bir fırsatı onların önüne sundu. Çünkü kitap şöyle bir şey yapmış. Bu çok satan kitap sadece ve sadece gelişmişlik düzeyi itibarıyla birbirine denk, gen gelişmiş ülkeleri baz almış. Yani Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerine bakmış ve bunların içerisinde iki tip toplum oluşmuş olduğu görülüyor. Bu toplumlardan bir tanesine eğildiğimizde görüyoruz ki toplumdaki intihar, depresyon oranları, kronik hastalıklar, toplumda kişilerin gündelik hayatta birbirlerine duydukları güven, hayatın kalitesi, eğitimdeki başarı oranları, insanların o toplumda yaşamaktan mutluluk duyup duyumaması gibi soyuttan somuta bir şekilde sayılara dökülebilen verilere bakıldığında iki tarz toplum var. Bunların gayrisafi milli hasıladan aldıkları oranlar gelir düzeyleri itibarıyla bu toplumlar birbirleriyle çok benzer olmalarına karşın bu iki tarz toplumda iki çeşit durum çıkmış meydana. Bir tanesinde kronik hastalıklar çok fazla, intihar, depresyon oranları çok fazla, toplumda şiddet, özellikle de mağdur kadın gibi, mülksüz gibi, LGBT birey gibi kesimlere şiddet çok fazla oranlarda ve eğitim oranları gibi başka ölçebileceğimiz şeylerde gerçek bir başarı sağlamıyor da bu başarı topluma yayılmış durumda değil. Tam karşısında duran toplumlarda ise yine

gelişmişlik düzeyi olarak çok zengin ülkelerden söz ediyor olmamıza karşın çok farklı bir tablo var karşımızda. Onlarda da bütün bu verilerin iyi olduğunu görüyoruz.

Kitabın yazarlarının söylediği şey sonuç itibarıyla şu ki: Bir toplumda ayrıcalıklı, varlıklı, nispeten iyi koşullarda yaşadığını düşünen kesimler bile o toplumdaki eşitsizlikten, farkında olsunlar olmasınlar hayatlarının kalitesi itibarıyla, sağlık koşulları itibarıyla etkilenmektedirler ve kitap çok etkileyici bir şekilde bu veriyi ortaya koyuyor. Buradan çıkartmamız gereken sonuç toplumda gelir dağılımının az çok orantılı, en azından eşit vatandaşlığı mümkün kılacak hakların bir bütün olarak yani siyasi, medeni, sosyal, ekonomik kültürel veçheleriyle icra edilebilir olmasını bütün toplum tarafından sağlayacak hâle getirilmesi çok önemli ve toplumda aslında mağdur olmadığını düşündüğümüz kesimlerin de hayat kalitesi bu tarz sosyal ve ekonomik hakların da hayata geçmesiyle kesin olarak pozitif şekilde etkilenmekte.

Şimdi, fırsat eşitliği kadınlara ilişkin zaman zaman kadınlarla erkeklerin fiiliyatta eşitliklerinin karşısında daha mütevazı bir hedefmiş gibi sunuluyor. Yani kadın-erkek eşitliği dediğimiz zaman fiiliyatta daha keskin sonuçları işleyen bir şey de anlıyoruz da literatürde bugüne kadar, fırsat eşitliği dediğimiz zaman daha bir böyle kâğıt üstünde herkes temsil edildi mi, edildi, hani sonuçlar ne çıkarsa çıksın gibisinden bir şey anlaşıyor. Son yıllarda birazcık bu değişmeye başladı. 2010 yılında Dünya Bankasının çıkarmış olduğu ve fırsat eşitliğine dair bir raporda fırsat eşitliğinin ne gerektirdiği konusunda çok kısa bir şey söylendi, onu söyleyeyim. Hemen arkasından da kadın-erkek fırsat eşitliği olsa bu nasıl bir şey gerektirecek fiiliyatta, ona dair bir şeyler söyleyeyim.

Fırsat eşitliği olsa bir toplumda önce kadın-erkek ilişkisine bakmadan o toplumda kişilerin içlerine doğmuş oldukları ailelerin maddi durumu ne olursa olsun ve anne babaların okumuşluk düzeyleri ne olursa olsun sadece kendi çaba, emek ve yetenekleriyle hayatlarını seçebilecekleri ve bu seçecekleri hayatların sadece onların emekleriyle ve istekleriyle belirleneceği. Fırsat eşitliği bu demek yani ailenin dolayısıyla ekonomik durumunun ve ailenin okumuşluk düzeyinin insanların iki farklı aileye doğmuş çok farklı koşullarda iki farklı aileye doğmuş çocuklar eğer onlar aynı yeteneğe sahiplerse, aynı isteğe ve motivasyona sahiplerse aynı şekilde başarılı olabilecekleri, yollarının, istedikleri hayatları seçme ve onları gerçekleştirme konusunda açık olması gerektiği. Fırsat eşitliği sahada bu nevi bir denklik gerektiriyor. Kadın-erkek fırsat eşitliği dediğimiz zaman da bunun üstüne o toplumda kadın ya da erkek olarak doğmanın, o insanların hangi mesleklere girecekleri, ne kadar para kazanacakları, nasıl bir sosyal güvenliğe sahip olacakları, nasıl sektörlerde çalışacakları, bütün bunları sağlık hizmetlerine, eğitime erişimlerinin, devamlılıklarının ne kadar olacağı, bütün bunları etkilemiyor olması lazım. O toplumda “kadın-erkek fırsat eşitliği sağlandı” diyebileceğimiz noktada aslında kadın olarak doğmakla erkek olarak doğmanın fark etmeyeceği kadar sahada denkliği fiiliyata dökmemiz gerekir. Bunu Anayasa ve yasalar yoluyla yapabiliriz somut birtakım önlemler alarak ama önce bir adım geriye atıp ben sizlere Türkiye’yle ilgili birkaç tane veri paylaşmak istiyorum.

TÜİK verilerine göre medyan gelirin yüzde 60’ı sınır alındığında Türkiye genelinde kadınların yüzde 21’i, kırsal alanlarda ise yüzde 35’i yoksul. Burada bir kırsal alanda özellikle bir yoksulluk durumu çıkıyor. Kadın yoksulluğunun en yüksek olduğu bölgeler Güneydoğu, Ortadoğu, Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri ve Güneydoğu Anadolu’da gerçekten diğer bölgelere kıyasla yüzde 40’larda, 47’lerde seyrederken diğer bölgelerde kadın yoksulluğu Güneydoğu Anadolu’da bu rakamın 60’a vurduğunu görüyoruz. Burada bölgesellik kadına toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik, adaletsizlik durumunun nasıl bir bölgesellikte arz ettiği ortaya çıkıyor.

Yalnız yaşayan kadınlardan oluşan tek kişilik hanelerin yüzde 43’ü en düşük yüzde 25’lik gelir grubunda olduğu görülüyor. Bu da yine genellikle kadınlar çocukları sahipleniyorlar boşanmalar, ayrılımlar sonrasında Medeni Kanun’a göre düzenlenmiş bir nikâh olsun olmasın kadınlar çocuklarına bakmayı devam ettiriyorlar ve bu da kadınların çok kısa bir sürede çok fazla yoksullaşmasına sebep oluyor.

Toplumsal cinsiyet açısından gelir eşitsizliğini özellikle ölçen, dünya çapında çıkarılan endekslerde Türkiye’nin son rakamlara göre 115 ülke arasında 109’uncu olduğu görülüyor. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişmişlik Raporu’nda Türkiye’de kadınların kazandıkları gelirin erkeklerin kazandıkları gelirin ortalama yüzde 26’sı olduğunu gösteriyor. Bütün bunlar tabii kadınların erkeklere inanılmaz bir şekilde bağımlı, evlerinde artık babaları mı, ağabeyleri mi, eşleri mi, nikâhlı olsun olmasın, bu kişilerle bağımlı ekonomik hayatlar sürdürdüğünü gösteriyor ve biliyoruz ki sosyolojik olarak ekonomik bağımlılığın çok fazla bir siyasi ve karar alma, otonomi kazanma açısından da sonuçları var. İnsanlar otonomlaşmıyorlar ekonomik olarak bağımsız olamadıkları müddetçe.

Kadınlar erkekler açısından da yüzde 19’a varan gizli işsizliği eklersek bir oran var Türkiye’de şu an ama kadınlara baktığımız zaman gene kadın erkek olmak nasıl fark ediyor anlayabilmek açısından. Erkeklere kıyasla kadınların uzun süre işsizlerin arasındaki payı çok daha yüksek. İş bulma ümidini kaybeden, artık iş bakmayan gizli işsiz dediğimiz kesim işsiz kadınlara oranı yüzde

32'ye yakın gizli işsiz erkeklerde aynı oranın yüzde 18'de seyrettiğini görüyoruz. Bu aradaki fark erkek olmakla kadın olmanın fırsat eşitliği açısından bile baktığımızda Türkiye'de sayılarla gösterilebilir somutlukta bir farklılık yarattığını, ayrımcılığa dayalı bir farklılık yarattığını gösteriyor.

Şimdi, bu sosyoekonomik verilere baktığımız zaman artık bugün belki yirmi yıl evvel Türkiye'de daha rahat yapılabildiği gibi yoksul ve yeterince gelişmemiş bir ülke olduğumuz için önceliklerimiz farklı olduğu için bu durumdayız bahanesini de en kullanmadığımız bir dönemden geçiyoruz. Çünkü bildiğiniz gibi Türkiye çok sık övünüldüğü şekilde aslında dünyanın ekonomisi olarak dünyanın 16'ncı büyük ekonomisi hâline gelmiş durumda. Buna karşılık birtakım endeksler var ki gelişmişlik düzeyiyle o ülkedeki hayat kalitesini ölçüyorlar ve o insani gelişmişlik düzeyinde hayat kalitesinin nasıl bireylerde realize olduğunu gösteren bu endekslere baktığımızda 16'ncı büyük ekonominin 90'larda bir insan hayatı kalitesi sağlayabildiğini görüyoruz vatandaşlarına. Bu bizim rahatlıkla kapatabileceğimiz bir açıklık. Dolayısıyla bir kader değil, dolayısıyla bu konuda çok somut birtakım önlemler alınabilir ve Türkiye sahip olduğu zenginliği artık ekonomisinin büyüklüğünü, kaynaklarını öyle bir şekilde dağıtabilir ki özellikle tarihsel olarak mağdur olmuş grupların bu fırsat eşitliği olarak, sahada denklik olarak tanımlayacağımız en siyasi, liberal manada tanımlanmış, en minimal tanımlanmış sahada denklik koşullarında bile yapılması gereken şeyleri yapar hâle geleceğiz anayasal ve yasal planda, bunu yapmak mümkün. Nereden biliyoruz mümkün olduğunu? Çünkü dünyada pek çok ülke çok benzer badiyelerden aşama kaydediyorlar, Türkiye de bazı konularda aşama kaydedebiliyor. Sosyal politikalar ne yöne iradeleri yönleniyorsa o yönde toplumda değişikliklere sebep veriyorlar kesin olarak. Üstelik, Türkiye'nin bu endekslerdeki durumuna baktığımızda toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık açısından kadın durumunu görüyoruz ama gelirden aldıkları pay açısından kadınların son derece büyük bir yanılsama içerisindeyiz çünkü çok kötü çıkıyor dünya çapında Türkiye'de kadınların gelirden aldıkları pay ama biz hâlâ hane bazlı bakıyoruz. Dolayısıyla toplum içerisinde nasıl, hangi kesime, ne kadar pay düştüğü gayrisafi millî hasıla yoluyla anlaşılamıyorsa, onu nüfusa bölerek anlaşılamıyorsa o dağıtımın reelde nasıl gerçekleştiği, aynı onun gibi hane bazlı verilere bakarak aile içerisinde kendisi gelir getiren işte çalışmayan, erkeklere bağımlı yaşayan kadınların aile içinde o gelirden ne kadar pay aldığını da aslında bilmiyoruz. Biz hâlâ hane başına düşen şekilde hesaplıyoruz bunu tuttuğumuz istatistiklerde. Dolayısıyla bireysel veri toplanması bundan sonrası için çok önemli eğer kadın-erkek fırsat eşitliğini olsun dahi hayata geçireceksek. Nerede durduğumuzu bilmeliyiz ki ne kadarlık bir çaba göstermemiz gerektiği konusunda da daha somut bir fikir sahibi olunsun.

Şimdi, kadın istihdamı konusunda bir şeyler söylemek istiyorum. Türkiye'de, son rakamlara göre, Nisan 2011 itibarıyla, kadınların iş gücüne katılım oranı yüzde 28,9. Bu rakam 2008'de yüzde 21,6'ydı ve 2009'da bunun üzerine Dünya Bankası genellikle bütün ülkeleri bir arada inceleyen raporlar yayınlıyor olmasına rağmen, Türkiye'yi bir istisna olarak kadınların iş gücüne katılım oranları konusunda bir raporla özel olarak ele aldı çünkü çok büyük bir istisna ve rapor şöyle başlıyor, diyor ki "Türkiye belki de hani OECD ülkeleri arasında kadınların iş gücüne katılım oranı yüzde 63 seviyesinde seyrediyor, Avrupa ülkelerinin genelinde yüzde 70'lere vurmuş durumda, Türkiye'de yüzde 21 olması diyeceksiniz ki peki, Müslüman ülke olduğu içindir diyeceksiniz." demiş ve bir grafik vardı powerpoint'ten vazgeçtim dikkatinizi dağıtmamak için ama OECD ülkeleri belli bir ivmeyle artırmışlar kadın istihdamı oranlarını 2000 yılı sonrasında bakıyor Dünya Bankası. Müslüman ülkeler, bu ülkelerin arasında İran ve Suudi Arabistan gibi ülkeler var, 7-8 ülkeye bakıyor aynı anda. 2000 yılından itibaren bu ülkelerin de tabii ki çok daha düşük bir kadın istihdam oranı seviyesinden başlayıp ama OECD seviyesinde aynı ivmeyle kadınların iş gücüne katılım oranlarını artırdığını görüyoruz. Türkiye hakkında bu raporun yazılıyor olmasının sebebi 2000 yılından sonra Türkiye'nin çizdiği ivme şöyle: Yani aynı ivmeyle OECD ülkelerinde kadın istihdamına katılım, kadın istihdam oranları artarken Müslüman ülkelerde 2000 yılı sonrasında aynı ivmeyle bir artış gözlemlenirken Türkiye'de 2000 yılından itibaren aynı ivmeyle bir düşüş söz konusu. Bu sayı 1988'deki yüzde 34,3'lük bir seviyeden 2008 yılındaki 21,6'ya çok sert bir şekilde düşmüş durumda ve Dünya Bankası da bu sebeple bu raporu yayınlamış durumda. Bunun sebeplerinden bir tanesi Türkiye'de tarımın çözülüyor olması. Güney Avrupa'da da kadın-erkek normları, işte patriyarki, kırsal üretimin yaygınlığı açısından Türkiye'ye fevkalade benzeyen tarihsel seyir izlemiş ülkelere de baktığımızda tarımın çözülmesi yıllarda kadın istihdamına katılım oranlarında çok ciddi bir düşüş gözlemleniyor bunlarda da fakat yani oralarındaki hikâye birkaç yıl içerisinde kente göçmüş o kadınların çalışmadıkları dönemi eğitimlerine yatırım yaparak geçirdiklerini anlıyoruz ve bir bell curve çizerek çok ciddi bir düşüş, o dönemde kadınlar kayıp kentte, köyden göç etmişler, kentte kayıplar, görünmüyorlar, çalışmıyorlar ama eğitim almış oldukları anlaşıyor. Neden? Birkaç yıl sonra onları vasıflı işçi olarak, emekçi olarak bu sefer şehirlerde istihdama çok büyük bir ivmeyle katılırken görüyoruz. Şimdi, Türkiye'deki umut tabii, Türkiye'de de tarımdaki çözülmenin bir şekilde böyle bir bell curve şekli alması için uğraşılması. Şu ana kadarki emareler maalesef böyle bir ivmenin olmadığını göstermekte. Üstelik kadınların eğitime pozitif ayrımcılık yapılmasını en fazla

gerektiren dönemden geçtiğimiz anlaşılıyor tarımın çözüldüğü kentlere göç olduğu bu dönemde. Kadınların sosyal haklarının en fazla desteklenmesi gerektiği dönemden geçtiğimiz anlaşılıyor. Daha da ilginç, aynı rapor Dünya Bankası raporu son bölümünde sahada bir araştırma yapmış, çalışmayan kadınların Türkiye’de niçin çalışmadığına ilişkin. Kendilerine soruluyor, yüzde 63’ü kadınların çalışmak isteyip çalışmadıklarını çünkü evde bakım hizmeti üstlenmekte olduklarını veya kadın sektörü olan, sosyal güvencesiz ve çok az maaş kazandıracak, para kazandıracak işlerde çalışırsa oradan alacakları paranın hepsi özel olan bugün bakım hizmetlerine yetmeyeceği için... Çok zekice kadın bakıyor, çalışırsa çocuğuna bakacak kişiye verecek para karşılamadığı için, çalışmamayı tercih ediyor. Yüzde 63 gibi... Çalışmayan kadınların yüzde 63’ü bu sebeple çalışmadığını belirtmiş durumda. Yüzde 7’si ise çok açık ve sarıh bir şekilde evdeki bir erkeğin, ağabey olabilir, baba olabilir, eş olabilir, çalışmasına izin vermediği için çalışmadığını söylemiş. Bu iki rakamı sanırım gönül rahatlığıyla toplayıp toplumsal cinsiyet temelli bir istihdam oranına dair fikir edinebiliriz. Kadınların, çalışmayan kadınların, istihdama katılmayan kadınların yüzde 73 kadarının Türkiye’de aslında kamuda onlara sağlıklı ve onların ödeyebileceği tarzda bakım hizmetleri verilse, evdeki yaşlılarını, çocuklarını bırakabilecekleri, bu kadınların istihdama başka ülkelerde olduğu kadar katılabileceği anlaşılıyor. Dolayısıyla toplumsal hava, toplumsal iklim de kadınların tabii ki istihdama katılmasını teşvik eder, bunu olumlu bulur yönde olduğu bir ortamda kadınların çok rahat bir şekilde Türkiye’de o bell curve’ü, biraz evvel Güney Avrupa örneğinde bahsettiğim, gerçekleştirebilecekleri aslında görünüyor. Bunun için çok da büyük engeller yok, yeter ki böyle bir şeyin gerekli olduğuna, olabilir olduğuna karar verelim.

Birazcık atlayayım buradan. Eğer powerpoint prezentasyon yapsaydım, söyleyeceğim şeyleri söylemiş oldum. Tek şunu ekleyeyim çünkü şu an gündemde iki tane... Şimdi biraz daha somut bir şeyler söylemek istiyorum. İki tane yasa tasarısı var. Biri zorunlu eğitimin dört yıla indirilmesine ilişkin, diğeri ise kadına yönelik şiddetle mücadele yasasına ilişkin, ikisi de gündemde. Eğitim alanında kadınların şu an ne durumda olduğuna bakarsak, bizim araştırmamızı yaparken oldukça ilginç bulduğumuz verilerden bir tanesi, Türkiye’de on beş-on dokuz yaş aralığındaki genç kızların yarısının ne eğitimde ne de istihdamda olduğu verisiydi. Bu çok net bir şekilde, bu kızların evde koca beklediğini gösteriyor, aslında onu sergiliyor. Benzer şekilde, çocuk işçiliğinin bu evde çalıştırılan kız çocuklarının, hiçbir şekilde ücretli emek gibi algılanmayan, emek gibi de algılanmayan, evde aileye yardım eden, ücretsiz çalışan kız çocuklarının altı-on yedi yaş grubunda yüzde 53 olduğu görülüyor. Yani altı-on yedi yaş grubundaki toplam kız çocuğunun yüzde 53’ü evde, ev işlerine yardım ediyor. Aslında, bu bunlara duyarlı bakabilmeyi başarabilsek insan hakları evrensel standartlarında çocuk işçiliği demektir, çocuk emeğinin sömürülmesi demektir. Neden? Çünkü kız çocuklarının aynı erkek çocuklar gibi altı-on yedi yaşlarında, kendi yaşlarına daha uygun aktivitelere yönlendirilebilecekleri ya da kendilerinin bir sürü şeye ekspoz olup onların aralarından kendilerinin bir şey seçebileceği bir ortamda hiçbir seçim şanslarının olmadığı, dolayısıyla hani fırsat eşitliğinden kastettiğimiz durumun oluşmadığı anlaşılıyor.

Bütün bu tablo, karanlık tablo, dediğim gibi kader değil. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde pek çok Avrupa ülkesi, pek çok başka Latin Amerika ülkesi bu kadın-erkek eşitliği konusunun nüfusun yarısından fazlasını farkında olsalar da olmasalar da kadınların dışındaki grupları da fevkalade etkileyen bir mesele olduğunu ve anayasal bir mesele olduğunu kavradılar ve bu konunun üstüne gittiler. Bu konuda dolayısıyla bizim aslında Amerika’yı tekrar keşfetmemiz gerekmiyor, o cümleyi kullanırsam. Nelerin işe yaradığı belli ve bu komisyonun üyeleri, üst komisyon da aynı şekilde. Aslında, bu konuda çok bilgi sahibi olmalısınız çünkü sık sık kadın hareketinin temsilcileriyle görüşüyorsunuz ve faaliyetlerinize baktığımda da çok yakında zamanda, mesela İspanya’ya gidilip oradaki Eşitlik Bakanlığı ve onun altında çalışan kadın-erkek eşitliği komisyonunda görüşmeler yapmış olduğunuzu anlıyorum. Dolayısıyla aslında dünyadaki birtakım tecrübeler Türkiye’ye uyarılansa pek de öyle bir şeyleri yeni baştan keşfetmemize gerek olmayacak gibi. Fakat anayasal planda ben ne olsun isterim kadın-erkek eşitliği bağlamında baktığımda. Kadın ve erkeklerin eşit olduğunun açıkça yazmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum Anayasa’da. Ayrımcılıkla mücadele hedefini dile getiren, eşitlik maddesinde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ayrımcılığın kabul edilemeyeceğinin açıkça yazması gerektiğini ve devlete pozitif ayrımcılık yükümlülüklerinin dile getirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu pozitif ayrımcılık konusundaki yükümlülüklerin sadece siyasi temsil alanında tanımlanmasının çok yetersiz kalacağı kanaatindeyim. Sosyal ve ekonomik adlarla da bunların arkasının doldurulmasının kadının toplumda güçlendirilmesi açısından çok büyük önem arz edeceği bana çok net geliyor.

Yasal planda eşitlik bakanlığının mutlaka kurulması gerektiği ortada. Bu bakanlık bünyesinde ama kendi bütçesi olan, özerk bir kurum olarak kadın-erkek eşitliği komisyonu olmalı. Bu yapı mutlaka maddi açıdan ve hatta siyasi anlamda da özerk olmalı. Zira, eğer Anayasa’ya söylediğim şekilde kadın-erkek eşittir ve eşitlik mutlaka fiiliyata geçecektir sahada denklik manasında bile olsa denecekse eğer, o zaman anayasal bir hedefi koruduğu için bu komisyon, o ülkede, bu ülkede bundan sonra çıkacak bütün sosyal

politikaların, yasaların, mevzuatın kadınları etkileme olasılığı bulunan dolaylı ya da dolaysız şekilde, bütün yasaların denetlenmesinde ona yer verilmeli. Buna ana akımlaştırma deniyor artık literatürde. Bütün yasalar kadınlar ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele gözlüğüyle de tekrar incelenip ve bu ekip tarafından incelenip denetlenmeli ve bir yaptırım güçleri de olmalı, özerk olmaları o yüzden çok önemli. Neden böyle bir şey tanınsın onlara? Çünkü anayasal bir hedefi koruyor olacaklar. Kadınların eşit temsili hayatın her alanında kuşkusuz düzenlenmeli. Şu anda Medise gelmek üzere olan kadına yönelik şiddetle mücadele yasasında birtakım eksiklikler var ve bunların komisyonda düzenlenmesi gerektiğine karar verilmiş durumda ve çok yakında KEFEK'in önüne geleceğini işittim. Bu yüzden, çok kısa, dört beş madde saymak istiyorum nelere dikkate etmemiz gerektiği konusunda.

Kadına yönelik şiddet başvurularının hiçbir aşamasında arabuluculuk ve uzlaşma girişimlerinden bulunulmayacağı yasa da açıkça düzenlenmeli. Şiddetin önlenmesi için çalışmakta olan kadın ve çocuk sivil toplum örgütleri ile baroların kadın komisyonlarının kadın ve çocuklara şiddetle ilgili davalarda müdahil olması sağlanmalı. Kolluk ve savcılıklarda kadına yönelik şiddetle ilgili özel birimler oluşturulmalı. Kadın cinayetlerinin önlenmesi ve izlenmesi için oluşturulacak özel bir mekanizmaya yer verilmeli. Tasarıda yer alan şiddet önleme ve izleme merkezlerinin sadece 14 ilde değil, şu anki tasarıda olduğu gibi, tüm il ve gerektiği takdirde ilçelerde de kurulacağı netleştirilmeli, bu merkezler her gün, yedi gün yirmi dört saat çalışmalı ve kendilerine ulaşan vakaları da sonuna kadar takip edecek, ilgili kamu birimlerindeki işlemleri hızlı ve etkili bir biçimde denetleyebilecek, takip edebilecek bir yapıya kavuşturulmalı, o şekilde donatılmalı imkânlarıyla. Gerek şiddet önleme çalışmalarının gerekse de şiddet önleme ve izleme merkezlerinin etkinliğini takip etmek üzere bağımsız sivil toplum örgütleri temsilcilerinden oluşan bir izleme ve denetleme mekanizmasına yasa da mutlaka yer verilmeli. Bu niçin önemli ve daha önce söylediğim soyut meselelerle, eşitlik gibi meselelerle nasıl bağlantıyor? Kadına yönelik şiddet son yedi yılda yüzde 1.400 oranında artmış durumda. Toplumdaki genel olarak eşitsizliklerden en fazla mağdur olan, genel huzursuzluk ortamından en fazla mağdur olan grubun kadınlar olduğunu görüyoruz ve bu yasa tasarısı kadınların eşitliğinin, eşit vatandaşlığının fiiliyata dökülmesi için ilk merhaledir ve çok çok önemlidir. Dolayısıyla bütünsel bir bakış açısıyla düzenlenmesi de sanıyorum çok önemli olacak.

Çok teşekkür ederim dinlediğiniz için.

BAŞKAN – Biz teşekkür ediyoruz.

Bertil Hanım, buyurun.

KOÇ ÜNİVERSİTESİ TEMSİLCİSİ BERTİL EMRAH ÖDER – Çok teşekkür ediyorum tekrar.

Şimdi, aslında ben de Ayşen Hanım'ın tam da bıraktığı noktadan biraz daha normatif bir çerçevede bir sunuş yapmayı planlıyorum. O kadar iyi bir noktada aslında bırakıldı ki tam da benim söyleyeceklerime iyi bir zemin hazırlandı diye düşünüyorum.

Benim sunumumun aslında odak noktası cinsiyet anayasallaşması ama özellikle anayasa hukuku bakımından Ayşen Hanım'ın da az önce vurguladığı gibi ana akımlaştırılması olabilir. Burada ana akımlaştırmayı tabii oldukça çeviri kokacak şekilde kullanıyoruz, belki ona tutanaklarda yer vermenin büyük değeri olabilir İngilizce terim bakımından, main streaming'i burada kastediyoruz. Bir başka ifadeyle, hem hukukun hem de siyasetin ana teması hâline özellikle cinsiyete dayalı ayrımcılığa bağlı sorunların gelmesini kastediyoruz.

Cinsiyetin anayasallaşması ve özellikle ana akımlaştırılması bakımından ben bu sunumda aslında iki tane temel eksen oluşturmayı planlıyorum. Bunlardan birincisi şekli anlamda anayasa ya da biçimsel anlamda anayasa diyebileceğimiz, anayasa metnine ilişkin bazı özgül ve somut öneriler olacak.

İkinci noktada ise aslında maddi anlamda anayasa dediğimiz, anayasanın somutlaşması ve uygulanması anlamına gelen ve anayasanın kendisi kadar da değer taşıyan ve bana kalırsa Anayasa Uzlaşma Komisyonunun ve şu anda bizi dinleyen sayın komisyonun da üzerinde hassasiyetle durması gereken Siyasi Partiler Kanunu, seçim kanunları, özellikle mahallî idareler ve genel seçimlere ilişkin kanunlardaki bazı düzenlemeler konusunda öneriler yapmak olacak. Parti tüzükleri bakımından da ben birkaç kısa değinmeyle sunumu tamamlamayı planlıyorum.

Bu çerçevede, cinsiyetin anayasallaşması dediğimiz zaman, sizin de daha önce dinlediğinizi umduğum veya daha doğrusu duyduğum, hatta bu konuda çalışmalarınızın olduğunu bildiğim bazı özellikle karşılaştırmalı anayasa metinlerine ayrıca vurgu yapmayacağım. Bu karşılaştırmalı anayasa metinleri bakımından onları değerlendirirken belki dikkate alınması gereken bir noktayı söylemek zorunlu gözüküyor. Özellikle 45 sonrası anayasacılığı bakımından Kıta Avrupası anayasacılığında cinsiyet temasına ilişkin normlara odaklanırken biraz dikkatli olmak gerekebilir. Bu noktada, 45 ile 80 arasındaki anayasacılık hareketlerinde cinsiyet temalı normların daha yalın, daha özlü ve daha sınırlı sayıda olması dikkatimizi çekiyor. O yüzden de benim aslında komisyona önerim

özellikle 80 sonrası anayasacılığı, özellikle de Afrika anayasacılığına odaklanarak bazı değerlendirmeler yapılmasının da yerinde olduğu yönünde olacak. Özellikle yakın dönem süreç odaklı anayasacılık olarak tanımladığımız açık müzakere teknikleriyle anayasayı yapma ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası insan hakları alanındaki gelişmelerin somut sonuçlarını anayasa metnine yansıtma bakımından Güney Afrika özel bir değer taşıyor. Güney Afrika anayasacılığı bakımından toplumsal cinsiyetin ayrı ve özel bir değeri var. O yüzden ben komisyonun benim bu kısıtlı sürede değinemeyeceğim Güney Afrika anayasacılığındaki özel ve aslında nitelikli normları dikkate almasında fayda var diye düşünüyorum. Ben de az sonra bazı normlar bakımından sınırlı da olsa göndermelerde bulunacağım.

Bu noktada, normatif düzenleme teknikleri açısından 45 sonrasına baktığımızda, aslında üç tane temel yönelim görüyoruz ve bu üç temel yönelimin izlerine Türkiye’deki anayasacılıkta da, anayasa değişikliklerini de içerecek anayasacılıkta da görmek mümkün. Bu üç düzenleme tekniği şöyle özetlenebilir:

Birinci teknik, cinsiyet açısından yansız normlar. Yani cinsiyeti hiçbir şekilde dikkate almadan bazı normları düzenlemek. Daha çok temel hak ve özgürlükler alanında hak öznelerinin herkes olacağı normlarda bunu görmemiz mümkün.

İkinci düzenleme tekniği, yine bizim Anayasa’ımızda da özellikle 60 sonrası ifadesini bulan cinsiyeti dikkate alan anayasal normlar tasarlamak. 1961 Anayasa’sı bu açıdan aslında kendi dönemi ve bağlamına bakıldığında hiç de yoksul bir anayasa sayılamaz. 1982 Anayasası da 1961 Anayasası’nın geleneğini bu anlamda izlemiştir diyebiliriz. Dolayısıyla bugünkü anayasal düzen cinsiyet açısından yansız anayasal normlara sadece dayanmamaktadır. Aynı zamanda cinsiyeti dikkate alan, cinsiyeti önemseyen bazı normlarla da karşımıza çıkmaktadır. Anayasa’nın 10’uncu maddesi dışında bildiğiniz gibi 41’inci maddesinde ya da 50’nci maddesinde ya da eğitim hakkına ilişkin maddesinde sözelimi, kız ve erkek çocuklar, kadın, anne, analık, kadınlar gibi ifadelerle cinsiyete karşı duyarlı olmayan anayasal normlarla karşı karşıya kaldığımızı vurgulamak isterim ve Türkiye zaten Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin en eski taraflarından da bir tanesidir. Bu konudaki performansı tabii ki eleştirilebilir, tartışılabilir ama böyle de bir olgu karşımızda.

Üçüncü düzenleme tekniği, cinsiyete yansız olmayan normlar bakımından aslında bir alt düzenleme tekniği olarak da değerlendirilebilir. Bu da daha çok kadınların anne konumuna veya aile içindeki konumuna odaklanan anayasal normlar olabilir. Daha çok korumacı normlar görüntüsü altında bu normlar karşımıza çıkmaktadır. Anayasa’nın 50’nci maddesinin ikinci fıkrasında çalışma şartları bakımından kadınların korunmasına gönderme yapan norm, böyle bir normdur. Ailenin korunmasında ananın korunması, anne ve çocuğun korunması bakımından da böyle bir düzenleme olduğunu söyleyebiliriz.

Bu düzenleme teknikleri bakımından acaba önümüzdeki süreçte ne gibi önerilerde bulunulabilir? Özellikle uluslararası insan hakları hukuku ve özellikle kadın Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesinin raporları, sonuç tespit belgeleri ve bazı kararları ışığında neler söylenebilir? Ben bundan sonra, özellikle Anayasa ve anayasa altı bazı yasalar, parti tüzükleri veya İç Tüzük bakımından değerlendirmelerimi bu çerçevede yapmayı planlıyorum.

Öncelikle, Anayasa bakımından 10’uncu maddeye baktığımızda 10’uncu maddede genel olarak eşitlik ilkesi açısından tamamlanması gereken bir unsur görüyorum. Anayasa’ımızda 10’uncu maddenin birinci fıkrası, kanun önünde eşitliği tanımlamaktadır ve ayrımcılık nedenlerini tek tek saptarken kanun önünde eşitlik ilkesini aslında somutlaştırmaktadır. Kanun önünde eşitlik ilkesi bizim öğretimizde ve yargı kararlarımızda ayrımcılık yasağını kapsayacak şekilde yorumlanmaktadır ama ayrımcılık yasağı ayrı bir kategoridir teknik açıdan, kanun önünde eşitlik ilkesi ayrı bir kategoridir. Özellikle bu süreçte eğer ayrımcılık yasağı ayrı ve özgür olarak Anayasa’da düzenlenirse bunun daha yararlı ve teknik açıdan daha başarılı bir düzenleme olacağını düşünüyorum. Bu bize nasıl bir imkân sağlayacaktır? Ayrımcılık yasağı konusundaki aslında anayasal yaklaşımımızı pekiştirecektir ve yatay ilişkilerde yani birey-birey arası ilişkilerde ayrımcılık yasağının etkili bir şekilde uygulanması gerektiği konusunda güçlü bir siyasal ve hukuksal mesajı da kamuoyuna ve değişik siyasal ve yargısal aktörlere gönderecektir.

Bugünkü anayasal düzenimizde Anayasa’nın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkesi gereği zaten kanun önünde eşitlik ilkesi de yatay şekilde uygulanmakta ve ayrımcılık yasağını içerecek şekilde uygulanmaktadır ama dediğim düzenleme tekniği daha berrak bir sonuç doğurmaya elverişlidir diye düşünüyorum.

Anayasa’nın 10’uncu maddesinde ayrımcılık nedenleri tüketici şekilde sayılmamıştır ve benzeri sebepler ifadesinin bulunması elbette olumludur ama özellikle Anayasa’nın bu süreçte siyasal bir mesajı güçlü bir şekilde verebilmesi açısından ve benzeri sebepler close’u korunmakla birlikte özellikle cinsel yönelime ilişkin ayrımcılığın da yapılamayacağı konusunda bir ifadenin Anayasa’ya girmesinde fayda olabilir. “... ve benzeri sebepler” ifadesi yargıda daha önce yaşadığımız bir olayda sözelimi cinsel yönelimi dışlayacak şekilde kullanılmıştı ve bu konuda bazı sıkıntılar ve hukuki aslında yorum sorunlarıyla da karşılaşmıştık.

Bir başka nokta yine burada vurgulamak istediğim, kadın-erkek eşitliğine ilişkin daha güçlü bir anayasal vurgunun nasıl yapılabileceği konusunda olacak. Burada iki tane düzenleme tekniğini komisyonun saygıdeğer üyeleri tartışabilir. Bunlardan birincisi Anayasa'nın başlangıcına hem siyasal bir ilke hem de hukuksal, aslında bir ilke olarak kadın-erkek eşitliğinin girmesidir. Başlangıçtaki bu ifadenin veya bu güçlü vurgunun yanında Anayasa'nın 5'inci maddesinde yani devletin temel amaç ve görevlerine ilişkin maddesinde kadın-erkek eşitliğini devletin sağlama yükümlülüğünün açık ve özgül bir şekilde vurgulanması hem yasa koyucu açısından hem de yargısal aktörler açısından hem de idari ajanlar açısından daha berrak ve daha net bir hukuksal zemin sağlayabilir diye düşünüyorum.

Bunun dışında, Anayasa'da kadın-erkek eşitliğine ilişkin sözünü ettiğim vurgular yapılırken eylemli eşitlik veya sonuç eşitliğinin hedeflendiğine ilişkin vurgulara yer verilmesinin de büyük önem taşıdığını düşünüyorum. Bu vurgular hem kamuoyunda Anayasa algısının cinsiyetçi olmadığı hem de siyasal, yargısal ve idari aktörler bakımından cinsiyet eşitliğinin hem temel bir politika hedefi hem de hukuksal bir ilke olduğu konusundaki algıyı güçlendirecektir diye düşünüyorum.

Bunun dışında, bence Türkiye'de en kritik ve en tartışmalı alanlardan bir tanesi pozitif ayrımcılığa ilişkin önlemlerle korumacı önlemler, salt korumacı önlemler arasındaki ayrımı başarılı şekilde hukuken ve siyaseten yapamıyor oluşumuzdur. Bu noktada zaten tarafı olduğumuz Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 5'inci maddesinde yer alan bir cinsiyetin aşağılı veya üstünlüğüne ilişkin cinsiyete dayalı toplumsal ya da kültürel ön yargıları taraf devletlerin kaldırma yükümlülüğünü bir iç hukuk yükümlülüğü olarak Anayasa'mıza yansıtmakta yarar vardır diye düşünüyorum çünkü sözleşmenin 5'inci maddesindeki bu cinsiyet rollerine veya kalıplaşmış tutumlara ilişkin değişiklikleri devletin yaşama geçirme yükümlülüğü korumacı önlemler ile pozitif ayrımcılığa dayalı önlemler arasındaki ayrımı hukuken ve siyaseten daha net yapmamızı sağlayabilecektir. Korumacı önlemler derken, bu korumacı önlemlerin biyolojik farklılıklarla sınırlı olmak üzere ve biyolojik farklılıkların minimum düzeyde haklı kıldığı ölçüde yapılması gereğini bize sözleşme ve onun uygulayıcısı olan komitenin aslında bir anlamda buyurduğunu hatırlatmam belki faydalı olabilir. Burada özellikle gebelik veya emzirme gibi cinsiyete bağlı özgül durumlardan kaynaklanan bazı düzenlemeler tabii ki korumacı olarak uygulanmalıdır. Ama bunun dışında, özellikle istihdam alanında, sözelimi, sözleşmeye baktığımızda korumacı önlemlerin kabul edildiğini ancak bunların periyodik bir biçimde gözden geçirmeye tabi olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla istihdam alanında korumacı önlemler sınırlı sayıda tutulmalıdır ve kadın istihdamını destekleyecek şekilde kullanılmalıdır. Kadınların eve veya aileye ilişkin rollerini pekiştirecek ya da onları daha fazla eve veya aile içi rollere hapsedecek şekilde kullanılmamaları asıl sayılmalıdır.

Bunun dışında, benim yine hemen vurgulamak istediğim bir başka nokta da şu olabilir: Özellikle şiddet sorunu bakımından acaba Anayasa normlarında özel düzenlemeler olabilir mi? Bu siyasal şiddet veya cinsiyete dayalı şiddet bakımından ayrı ayrı tartışılabilir. Anayasa'nın 17'nci maddesi yaşam hakkı, kişinin maddi ve manevi varlığının korunması gibi aslında şiddetle yakından ilintili olan bazı özgül düzenlemeleri içermekte. Dolayısıyla biz sadece Anayasa'nın 5'inci maddesine kadın-erkek eşitliğini koymakla kendimizi sınırlı tutmayabiliriz. 17'nci maddede cinsiyete dayalı şiddeti önleme konusunda devletin pozitif yükümlülüğünü yaşama geçirecek normatif, programatik nitelik taşımayan bir düzenlemeyi Anayasa'ya kazandırabiliriz. Zannediyorum, bu nokta hem Anayasa Uzlaşma Komisyonunda hem Mecliste bütün siyasi partilerin uzlaşabileceği bir nokta olacaktır. Bu nokta, sadece Türkiye'ye ilişkin Opuz davasında değil, sözünü ettiğim dava İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin bir kararını tabii ki vurgulamaktadır. Genel olarak, şiddete ilişkin, devletin pozitif yükümlülüğü bakımından -aslında birçok komite kararında veya raporda da karşımıza çıkıyor- devletin önleme, soruşturma ve cezalandırma yükümlülüğü olarak şiddet karşısındaki pozitif yükümlülüğünü, kadın-erkek eşitliğini sağlamada cinsiyete dayalı şiddet bakımından anayasaya sokmamız Türkiye'yi karşılaştırmalı anayasacılık açısından da aslında örnek bir konuma sokabilir diye düşünüyorum.

Yine, bunun dışında bir başka nokta, politika önlemleri açısından daha önce hiç mi hiç Türkiye'de tartışmadığımız ama Ayşen Hanım'ın da vurguladığı noktalarla bağlantılı sayılabilecek biçimde Anayasa'nın 166'ncı maddesi ve 173'üncü maddesi bakımından karşımıza çıkabilir. 166'ncı maddeye baktığımız zaman bu hükümde kalkınmaya ilişkin bazı düzenlemeleri görüyoruz. 173'üncü maddede esnaf ve sanatkarların korunmasına ilişkin bir hükümle karşılaşıyoruz. 166'ncı madde kalkınmaya ilişkindir ve aslında özü itibarıyla başarılı da bir maddedir ama bu maddeye kadın ve erkek eşitliğine dayalı, ekonomik ve sosyal kalkınmaya ilişkin yalın ve özül bir hüküm bir yan cümlecik olarak eklemekte yarar olduğunu düşünüyorum. Çünkü kalkınma, bildiğiniz gibi, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu'nun da bize sıkça hatırlattığı gibi kadın-erkek eşitliğinin de sağlanmasına ilişkin yani insani unsuru da olan bir aslında kavramdır.

Bunun dışında, yine, aynı hükümde Ekonomik ve Sosyal Konseyin danışsal görevi tanımlanırken kadın-erkek eşitliğine dayalı ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında hükümete danışsal yani istişari görüş bildirme ifadesine yer verilmesinin çok

önemli olduğunu düşünüyorum. Bütün kurumsal ve kurumsal yapılarda kadın-erkek eşitliği parite yani denklik biçiminde anayasada yer alabilir, tabii ki liyakat de bir önceliktir, yani liyakatle birlikte bunun yer alması bir anlam ifade eder. Ekonomik ve Sosyal Konsey de bunlardan bir tanesidir ama bu konseyin görevleri arasına böyle bir, eşitliğe ilişkin danişsal görüş bildirmenin eklenmesinin yararlı olacağını düşünüyorum.

Esnaf ve sanatkarların korunması bakımından, aslında kadın emeğine dayalı girişimciliğin korunmasına ilişkin bir vurgunun da değeri taşıdığını düşünüyorum. Bakın, burada sözünü ettiğim korumacılık, kadınları toplumsal, ekonomik yaşamdan dışlayan ya da dışlama olmasa bile onların toplumsal, ekonomik yaşamın dışına kaçmasını kolaylaştıracak bir korumacılık değildir; tam tersine, bu gruba ekonomik ve toplumsal yaşamın içine entegre edecek ya da teşvik edecek bir tür korumacılık olacaktır.

Bunun dışında, daha önce de tartışıldığı gibi Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 4'üncü maddesinde yer alan geçici ve özel önlemler biçiminde bir pozitif ayrımcılık hükmünün anayasaya girmesi tartışılabilir. "Mutlaka girmelidir." şeklinde bir ifade kullanamıyorum. Ampirik olarak bunun daha iyi olacağı konusunda bir veri elimizde şu anda yok ama CEDAW'ın 4'üncü maddesindeki geçici ve özel önlemler yani pozitif ayrımcılığa ilişkin önlemlerin dahi geçici ve özel olarak uygulanmasına ilişkin bir hüküm anayasada yer alabilir.

Siyasal yaşam bakımından benim vurgulamak istediğim nokta özellikle şu olacak: Siyasal yaşamda kota veya imtiyazlı önlemler biçiminde karşımıza çıkan, kadınları destekleyici önlemler konusu Türkiye'de bir süredir tartışılıyor. Bazı partilerimizin tüzüklerinde de bu yer almaktadır, bazı partilerimiz bunu reddetmektedir ama buna karşılık son seçimlerde önemli sayıda kendi listelerinde kadın adaylara yer verdiklerini de biliyoruz.

Kota konusunda bazı anayasa tasarılarında da özel düzenlemeler karşımıza çıkıyor, zannediyorum Komisyon bunların da çalışmasını yapıyordur veya yapmıştır. Ben bu noktada bazı tasarılarda benim dikkatimi çeken dondurucu kota uygulamalarının yer alması pratiğini uygun görmüyorum. Yani yüzde 30 veya yüzde 40 şeklindeki dondurucu uygulamaların orta veya uzun vadede "cam tavan" dediğimiz bir uygulamaya neden olacağını, yani görünmez birtakım sınırlar yaratacağını ve engelleyici sonuçlar doğurabileceğini düşünüyorum. Buna ilişkin bazı ampirik çalışmalar da bugün yapılmaktadır bazı ülke modellerinde. O yüzden de tıpkı Fransız Anayasası'nda olduğu gibi, aslında parite ilkesi veya denklik ilkesi dediğimiz bir ilkenin, özellikle siyasal yaşam açısından, ama bütün kurumsal ve kurumsal mekanizmalarımız açısından anayasaya girmesinin çok yararlı olacağını düşünüyorum.

Siyasi temsil açısından şunu vurgulamak isterim: Siyasi temilde önce çıkan unsur liyakat değildir, temsildir, temsilin kendisidir. O yüzden de bir kişinin eğitim düzeyi veya başka faktörler, söz gelimi siyasi temsil açısından öncelik taşımaz, oy verme açısından da taşımaz, aslında aday olma açısından da taşımaz ve taşımamalıdır zaten eşitlikçi bir demokrasi bakımından ama siyaset dışındaki alanlarda bazı değerler veya mesleki bilgi önem taşıdığı için liyakat tabii ki çok önemlidir yani kurumsal ve kurumsal yapılanmalarda eğer temsil unsuru ağır basmıyorsa, liyakat ağır basıyorsa -yargı bunlardan bir tanesidir- liyakatle birlikte paritenin vurgulanması yerinde olur karışıklıklara neden olmamak için ama siyasal alanda liyakat vurgusu asıl değildir, temsil vurgusu asıldır ve parite orada tek başına vurgulanabilir. Her iki yapıda da paritenin önemli olduğunu, sadece diğerinde liyakatle birlikte anılmasının faydalı olacağını düşünüyorum.

Bunun dışında, bütün bu söylediklerimin dışında özellikle biraz da kanun, iç tüzük ve parti tüzükleri düzeyinde birkaç öneride bulunmak faydalı olabilir kanısındayım. Partiler açısından, parti tüzükleri açısından yapacağım değerlendirmemi sona saklayayım, kanunlara öncelik vereyim. Seçim kanunlarımız açısından, hemen şunu vurgulamakta fayda var: Bütün bu söylediğimiz kota olsun, imtiyazlı uygulamalar olsun veya parite olsun, bu tarz önlemlerin veya düzenlemelerin uygulanması seçim sistemleriyle bire bir bağlantılıdır ve bu ampirik olarak da kanıtlanmış bir durumdur. Bugün baktığımızda farklı seçim sistemlerine kota, imtiyazlı uygulama veya başka türlü önlemlerin en başarılı şekilde nispi temilde uygulandığını görüyoruz. Dolayısıyla dar bölge çoğunluk sistemi tek türlü veya iki türlü olsun -yani ister İngiliz uygulaması ister Fransız uygulaması olsun- kadınların siyasal yaşama katılımını zorlaştırmaktadır. Bunun en somut örneği deneysel olarak Fransa'dır. Fransa, Anayasası'na parite ilkesini siyasal temsil açısından koymuş olan bir örnektir ama Fransız Parlamentosuna baktığımızda tam da bu dar bölge iki türlü çoğunluk olgusundan ötürü pariteden sonra istenen artışın olmadığını görüyoruz. Buna karşılık, Fransa yine çok ilginç bir örnek. Evet, ulusal temilde parite ilkesi istenen başarıyı sağlamamıştır ama çok ilginç bir şekilde yerel seçimlerde parite istenen başarıyı sağlamıştır. Yüzde 48'lik bir sıçrama olduğu söyleniyor Fransa'da -yıllar içinde yerel seçimler bakımından- eğer bu ulaştığım veri tamamen sınanabilir, doğru bir veriye.

Genel olarak kota uygulamasına veya imtiyazlı uygulamaları başarıyla uygulayan modeller nispi temsil modelleridir. Türkiye'ye baktığımızda karma bir seçim sistemi uyguladığımızı görüyoruz. Nispi temsil ve yüzde 10'luk baraj nedeniyle bir tür

çoğunluk vardır aslında, o yüzden karmadır. Dolayısıyla barajın aşağı çekilmesi Türkiye’de kadınların siyasal temsili açısından daha başarılı sonuçlar doğurabilir diyebiliriz bütün bu bilimsel ve deneysel verileri dikkate aldığımızda.

Bir başka nokta, Siyasal Partiler Kanunu’nda ne gibi değişiklikler yapılabilir seçim kanunlarıyla bağlantılı olarak. Eğer anayasada bir parite ilkesi ya da denklik ilkesi yer alırsa o zaman siyasi partilerin bu ilkenin gerisine düşmemek için bazı önlemler alması gereği kanunlara yansımalıdır çünkü aksi takdirde siyasi partiler bu konuda oldukça girişken davranmayabilirler. Bu noktada da birtakım somut normlar karşılaştırmalı anayasacılıkta, yine siyasi parti veya seçim kanunlarında karşımıza çıkıyor. Bazı düzenlemeler, aday listelerinde belirli sayıda kadın aday bulundurmayan veya kadınları seçilecek yerlere koymayan ya da seçim listesinin üçte 1’inde kadın adaylara yer vermeyen veya fermuar sistemi veya zebra sistemi dediğimiz bir kadın, bir erkek aday listelerine katmayan modeller karşısında birtakım para cezaları ya da orta vadede veya hemen seçimden men cezaları gibi -genellikle seçim kurullarının uyguladığı- cezalar da karşımıza çıkabiliyor. Bunları da tartışabilir Sayın Komisyon üyeleri veya Anayasa Uzlaşma Komisyonu gündemine de bunlar gelirse tabii büyük memnuniyet duyulmalıdır.

Parti tüzükleri açısından bugün Türkiye’de başarılı kota uygulamaları vardır, başarısız olan örnekler de söz konusudur. Bugün özellikle Parlamentoda temsil edilmeyen ÖDP’nin örneğin, başarılı esneyebilen bir kota uygulaması söz konusudur. Kota uygulamasına yer vermeyen partilerimizde de kadın adayları seçilebilecek yerlerden koyma veya sayılarını artırma konusunda son seçimlerdeki pratiğin olumlu olduğunu elbette düşünmek gerekir.

İç tüzük açısından da bir iki noktaya değineyim. Şimdi, konuşmamın başında, cinsiyeti anayasallaştırma ve özellikle bu noktada ana akımlaştırmadan başlamıştım. “Burada acaba cinsiyete dayalı ayrımcılığın engellenmesi konusunda nasıl bir ana akım siyaseten ve hukuken yaratılabilir?” sorusu iç tüzük değişikliğiyle mümkün olabilir. Eğer özellikle sosyal politika alanı veya kadın-erkek eşitliğini ilgilendiren herhangi bir alanda -bu bir uluslararası anlaşma da olabilir, çok sıradan bir kanun da olabilir- bütün bu alanlarda bu değerli Komisyona aslında bir filtreleme işlevi verilirse ve bu zorunlu hâle getirilirse kadın-erkek eşitliğinin bir tür ana akımlaştırılması modelini Türkiye sergileyebilir. Bugün Avrupa Birliği hukukuna baktığımızda, Amsterdam Anlaşması sonrasında ve hâlen Lizbon Anlaşması çerçevesinde, yani AB’nin anayasal nitelikli belgesinde bütün AB politikaları kadın-erkek eşitliğine uygun olmak zorundadır ve Avrupa Parlamentosunda özel bir filtreleme mekanizması bu konuda görev yapmaktadır. Bunu da ayrıca belki araştırmakta fayda olabilir yani oradaki mekanizma nasıl işlemektedir, bunu ayrıca sorgulamak, araştırma yararlı olabilir diye düşünüyorum. Çünkü Avrupa Birliği kadın-erkek eşitliği konusunda her ne kadar ekonomik verilerle hareket etse de aslında başta istihdam alanı olmak üzere oldukça yüksek bir standart uygulamakta.

Eğitim hakkı, eğitim politikası, düşünce özgürlüğü bakımından da cinsiyete dayalı ayrımcılık konusunda bazı referans normlar tartışılabilir. Güney Afrika anayasacılığına baktığımızda, düşünceyi açıklama özgürlüğünün sınırlarında cinsiyet temelli nefret veya cinsiyet nefret söylemi, nefret suçları, hate crimes’i önleyebilmek amacıyla örneğin, böyle bir sınırın getirildiğini görüyoruz. Türkiye’de eğitim hakkının ve eğitim politikalarının kadın-erkek eşitliğine dayalı demokratik bir anlayışla pekişmesi açısından da özel ve özgür bir normun yararlı olabileceğini düşünüyorum.

Bütün bu görüşlerimin bir kısmını Anayasa Uzlaşma Komisyonu üyeleriyle de geçen hafta davetleri üzerine paylaşma fırsatını buldum. Yazılı metin o Komisyonda da bulunuyor ama sizlerle de memnuniyetle paylaşacağımı bilgilerinize sunuyorum.

Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN – Biz de teşekkür ediyoruz.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Elimizde yazılı metin olursa daha iyi oluyor yani sonrasında da okuyoruz.

BAŞKAN – Raporlandırma aşamasında da evet çok istifade ediyoruz.

Sayın Eray Karınca, buyurun.

En son sizi bıraktık.

AİLE MAHKEMESİ HÂKİMİ ERAY KARINCA – En son beni bıraktınız. Arka arkaya sunumla, aslında Komisyon ve dinleyenlerde belli bir yorgunluk olabilir. Nasıl bir es verelim, en iyisi ben şey yapayım Sorularınız varsa, çünkü arkadaşlar gitmeden aslında sorularınız var ise belki farklı bir şey olabilir.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Ben küçük bir şey sorabilir miyim?

Tarımdaki çözülme dedik. Yani sadece bu köyden insanların, tarım işçilerinin tarımda artık arzu ettikleri seviyeye ulaşamadıkları için kentlere göçünü mü kastediyorsunuz, daha geniş bir çerçevesi var mı?

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ TEMSİLCİSİ AYŞEN CANDAS – Neoliberal politikalarla da tabii çok iç içe geçen bir yönü var bunun.

AYŞE NEDRET AKOVA (Devamla) – Yani biraz daha geniş perspektifte alıyoruz. Tamam, o kadar. Teşekkür ederim.

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ TEMSİLCİSİ AYŞEN CANDAS – Daha geniş perspektiften... Ama kadınların hayatına somut olarak etki eden yanı kadın kırsal alanda gelir getiren şekilde çalışmasa da, ücretsiz aile işçisi olarak da çalışsa ev dışında ve çalışıyor.

BAŞKAN – Evet, teşekkür ediyoruz.

Buyurun Eray Bey.

AİLE MAHKEMESİ HÂKİMİ ERAY KARINCA – Kendimi tanıtırken benim aslında bu kadına yönelik ayrımcılık ve şiddetle ilgilenmemin temelinde, tabii, işte edebiyatçı duyarlılığımın yanında sanıyorum TODAİE’de kısa bir dönem aldığım eğitimin de etkisi oldu. Orada insan hakları konusunda 1988-1989 yılında kamu yönetimi programına katıldığımda öyle bir dersle karşılaştık. Tabii, hukuk fakültesindeki anayasa hukuku, kamu hukuku derslerinin de katkısı olabilir, bireysel şeylerle olabilir. Onu bir belirteyim.

Biraz somut olaylardan, örneklerden bahsedersen belki biraz daha bir canlanma, bir farklılaşma olabilir. Emekli aile mahkemesi hâkimiyim, şimdi avukatlık yapıyorum yaklaşık bir yıldır. 1989 yılında İdil hâkimiyim. Yeni yerime oturdum. Kaymakamlıkla zemin katta bir odam var. Pek de bir iş yok, küçük bir ilçe. Pencereden bakarken at arabası üstünde bir hayvan cesedinin -at ya da eşek- getirildiğini gördüm adliyeye. Tam benim karşıma getirildi, kondu. Daha sonra bunun polisler tarafından bir kaçak kesim neticesinde yakalandığını ve kişinin adliye sevk edildiğini öğrendim. Ben de sulh ceza hâkimiyim. Bana adamı tutuklamam için gönderdiler. Şimdi, çok karşılaşılan bir suç değil yani buradaki staj döneminde falan karşılaştığım bir şey değil. Kendimi sıkışmış hissettim, kötü hissettim. Yasal şeyine baktım, iki ay mı ne hapis cezası var, iki ay hapis cezası için adam tutuklanmaz ama herkesçe -ben de diyorum ki toplumda da, ilçede de bir infial var- benden bu kişiyi tutuklamam bekleniyor. Sanıyorum tutukladım ben ama belli bir sıkıntı da yaşadım ve o zaman şunu düşündüm: Bu, polis-savcı-hâkim; üçgen böyle. Toplumumuzdaki birçok sorunda ben bunu görüyorum, yani Türk devleti -benim işte bu yirmi altı yıllık hâkimlik serüvenim çerçevesinde gördüğüm kadarıyla- daha çok asayiş odaklı olarak her şeyi planlamış, her şeyi düşünmüş yani sosyal devlet, sosyal politikalar pek gündeme gelmemiş. Bu benim uzmanlık alanım olan 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun’da çok çok karşıma çıktı. Mevcut yasada ve -son- şu anda Başbakanlıkta olduğunu duyduğum tasarı dışındaki tüm çalışmalarda sosyal politikaların yani daha doğrusu sosyal çalışmacıların asla alanda olmadığını görüyorum. Her şey polisle, savcıyla, hâkimle çözülmek isteniyor. Bir kere bu zihniyetin, bunun değişmesi lazım. Bununla bir yere kadar... Bu çözüm yolu olsa olsa sorunların işte bataklığın kurutulması yerine sivrisineklerle uğraşma sonucunu getiriyor ve aslında çok böyle gülümsetecek örnekler de oluyor.

Diyor ki mesela -bu konuda duyarlı olduğunu biliyorum, Ankara Emniyet Müdürüydü, İzmir’e gitti- İzmir Emniyet Müdürünün bir açıklaması, doğrusu: “Ben şiddet mağduru olabilecek konumdaki her kadını bir polise zimmetledim.” Bakın, yani “zimmetlemek” gibi bir şey kullanıyor. Aslında iyi niyetli. O bir şeyler yapmak istiyor, duyarlı bir insan, buradaki çalışmalarını da biliyorum ben.

Bunu bir yana bırakın. Sadece şiddet konusunda değil... Bu dönemde görmedim ama bir önceki sömestrinin ilk başlangıç günüydü. Televizyonda haberlerde Gaziantep Emniyet Müdürlüğü’nün bir uygulaması: Karnesinde zayıf olan çocukları polis amcaları evlerine götürüyorlar babaları dövmesin diye. Şimdi, ya bu polisin işi mi? Yani hiç kimse bunu eleştirmiyor ve bunu çok doğru ve güzel bir önlem olarak görüyor. Bu, polisin işi değil ki; bu, Millî Eğitimin işi, bilemedin, işte ne bileyim bunun sosyoloğu vardır, psikoloğu vardır, rehber öğretmeni vardır, okul müdürü vardır, onların bunun çözmesi gerekiyor. Muhtemelen o polis kendisi de çocuğunun kulağını çekiyor zayıf aldığı zaman. Bilemem tabii onu.

Şimdi, bu sadece şey değil. Bir örnek daha vereyim size benim için çarpıcı olan: 1994 yılında Zonguldak’ta cumhuriyet savcısıyım. Kısa bir dönem cumhuriyet savcılığı yaptım. Ağır ceza mahkemesindeki savcı arkadaşımın izinli ya da raporlu olması nedeniyle ağır cezaya çıkmam icap etti, hatta ağır ceza reisinin bizzat isteğiyle duruşmaya çıktım. Somut olaylardan birisinde adam işte öfkelenmiş, bir yumruk vurmuş ve kadının gözü çıkmış. Yok yani tek göz fiilî olarak yok. Şimdi, heyet bir biçimde adamı cezadan kurtarmak için çırpınıyor. Bunu işte şey değil de, “456/3” deriz biz, uzuv tatili, o değil de, işte kastı aşan müessir fiil, neticesine göre ağırlaşan fiil falan gibisinden taksire daha az cezaya ve adamı hapisten kurtaracak bir ceza vermek eğilimi var heyette. Çünkü işte diyorlar ki “Kadın şikâyetinden vazgeçmiş, şikâyetinden de vazgeçtiğine göre bu adam hapse girerse bu kadına kim bakacak?” gibi

klasik, geleneksel bir yaklaşım var. Ben direttim, dedim ki “Hayır, bu suç. Suçun cezası budur, herkes sonuçlarına katlansın, beni ilgilendirmesin.” ve o gün o karar verilmedi. Ben bir daha da ağır ceza mahkemesi duruşmalarına çıkamadım.

Buradan nereye varacağım? Yine aynı şeye varıyorum. Genelde benim ilgilendiğim, uzmanlık alanım olduğunu söylediğim kadına yönelik şiddetle de bağlantım -geleneksel olarak bakış açım bu olmasına rağmen- somut olarak 2005 yılında aile mahkemesi hâkimliğine atanmamla başladı. 2006 yılında bir Kanadalı, Michael Kaufman ve bir arkadaşının İstanbul’da Bahçeşehir Üniversitesindeki bir sunumunu izledim ve dedim ki elin Kanadalısı kalkmış, gelmiş, Türkiye’deki kadınların şiddete uğramaması için ciddi bir mücadele yapıyor. “Beyaz kurdele” hareketi diye bir hareket başlatmış. Ben de aile mahkemesi hâkimiyim. Aslında aile mahkemesine atanmam biraz böyle küskünlüktü, niye asliye hukuktan alındım falan diye ama baktım ki aile mahkemesinde benim yapabileceğim çok şey var. O konferansta dinlediklerim bende bir şeylerin uyanmasına sebebiyet verdi. Dönüşümde, daha önce rutin olarak mahkeme kaleminde yapılıp gelip de benim imzaladığım koruma kararlarını, 4320 sayılı Yasa uyarınca koruma kararlarını bizzat kendim incelemeye... Ve hemen o gün sonuçlandırmaya dönüştü.

Bir olay vardı hemen şeyde dikkatimi çeken: Bir öğretmen hanım diyor ki: “Eşimle iki sene önce ayrıldık. Sebebi de onun içkiye olan düşkünlüğü, çalışmaması, çocuklara ve bana şiddet uygulaması idi. Fakat iki senelik süreç içerisinde kendisini görmedik. Geçenlerde çocuklar bir köprü altında onu perişan vaziyette görmüşler. Alıp getirmişler. Yıkadık, pakladık Baktık, iki ay kadar her şey iyi gitti ama iki aydan sonra bu gene içmeye ve gene beni ve çocukları dövmeye başladı. Polise gittim, sonuç alamadım, savcıya, hâkime gittim, ‘İşte şu kadarlık cezası var.’ dediler. Bu adamı evden çıkartamıyorum. Ey aile mahkemesi hâkimi, sen buna bir çözüm bul.” Bu mealde, bu içerikte bir dilekçe. Şimdi, boşanmışlar. Kanun’un adı “Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun”. O gün karar veremedim. Eve gittim, sonra işte bazı kaynaklarım var, baktım, Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun’u okudum. Ya bu kanun Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun. Gerekçeyi okudum. Aslında gerekçeye baktığımda aile falan değil; bu, kadını şiddetten koruma kanunu. CEDAW’a falan -hemen o gün değilse de- daha sonraki süre içerisinde baktım. Ertesi gün duruşmaya çıktım -o dosya daha duruyor, o evrak, onunla ilgili bir karar vermiş değilim- daha ilk duruşma, anlaşmalı boşanma. Dev gibi bir adam, parmak kadar bir kadın, boşanıyorlar. Adam daha ben kararı vermek üzereyken parmağını sallayarak böyle, “Eğer başka biriyle falan bir şey olacak olursa, başka bir adamla falan evlenecek olursa ben işte onu gebertirim gibi bir şey...” dedi. “Sen ne diyorsun?” dedim ben masayı yumrukladığım gibi. “Peki, aynı şey senin için geçerli mi?” Çok şaşırdı, hiç öyle bir bakış açısı beklemiyordu. Onun hakkı ama kadının böyle bir hakkı, böyle bir yaklaşımı yok. Benim kararımı, akşam verdiğim kararı kuvvetlendirdi. Duruşma biter bitmez kaleme gittim ve yazdırdım, dedim ki “Her ne kadar boşanmış olsalar bile toplumumuzda erkekler bu namus saikiyle kadınların üzerindeki egemenliklerini devam ettirdiğinden, kanunun ruhunun da buna gerekçesiyle beraber bakıldığında cevaz verdiğini düşündüğümünden kadının korunmasına ve adamın evden uzaklaştırılmasına ve diğer tedbirlerle birlikte bu şekilde bir karar verdim.”

Şimdi, aile kavramı önemli yani ben evlilik ve aileyi önemseyen bir insanım, özellikle çocuklar açısından bunun çok önemli, çok değerli olduğunu düşünüyorum. Ama şu soruyu -on üç yıl ceza hâkimliği yaptım, ondan sonra geri kalanı da eşit biçimde özel hukukta görev yaptım, beş senesi fiilen aile mahkemesinde- “Hangi aile?” sorusunu sormamız gerekiyor. Ensestirildiği, şiddetin olduğu bir aileyi niye koruyalım? O zaman, bizim, bu aile tanımına tekrar, yeniden bakmamız gerekiyor. Tarihsel olarak eğer Komisyonun zamanı varsa ve süreç uygunsa aslında kadına yönelik ayrımcılığın ve şiddetin tarihsel serüvenine baktığımızda da sorun aile değil, birey olarak, kadın olarak kadın şeklinde görmemiz olduğunu düşünüyorum. Şimdi, bakın, tarihsel süreçten önce şunu söyleyeyim: Kadına yönelik ayrımcılık ya da şiddetin temelinde eşitsiz güç ilişkisi vardır, bu, literatürde kabul edilmiştir. Şimdi, bunun Roma hukukunda bir karşılığı var aslında: “Patria potestas”, baba egemenliği. Bu kavrama baktığımızda, baba egemenliği Roma’nın klasik döneminde evin reisi olan erkeğe kadını ve çocukları satabilmek, öldürebilmek, organlarını kesebilmek gibi haklar da bahşeden bir kavram bu. “Patria potestas” öyle bir kavram ki aslında bugünkü ataerkil toplumun hukuksal temelini dahi onda bulabiliriz. Zaman olursa mesela “zina” kavramıyla ilgili bazı şeylerde de bulunmak isterim ama şimdi ona girmeyeyim, çünkü bununla doğrudan bağlantısı olduğunu düşünüyorum. Bu kavram, tabii, zaman içerisinde yumuşamış, Roma’da da yumuşamış ve onu, hukuksal, onu temel alan diğer hukuk sistemlerinde de bu dediğim anlamda bir kesinlik yok ama izleri mutlaka var, daha hatta şimdiki Medeni Kanun’umuz da bile var; örneğin soyadı konusu. Şimdi, kadına yönelik ayrımcılık tarihsel süreçte Fransız İhtilali dâhil hiç kimsenin aklına gelmemiş yani kadının özellikle aile içerisinde uğradığı şiddet, ev içerisinde uğradığı şiddet ve ayrımcılık Fransız İhtilali’nde dahi gündemde değil, ta ki ne zaman? Kadın evden çıkıp iş hayatına, çalışma hayatına başladığı andan itibaren kadının cinsiyeti nedeniyle farklılığı olduğu algısı gündeme gelmiş ve büyük Sanayi Devrimi’nde bu patlama yapmış -çok kısa geçiyorum buraları- Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’nda kadının iş gücüne duyulan ihtiyaçla beraber iyice somutlaşmış. Fakat deminki önerilerden birisi neydi? Bu Komisyonun filtreleme

önerisi olduğu söylendi ya, ben bunu çok önemsiyorum. Çünkü bunun bir benzeri, 1950'li yılların başında Birleşmiş Milletlerde bir komite, kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi konusunda bir komite kurulmuş. Bugün biz bunları konuşuyorsak aslında büyük oranda, tabii, bir hayatın dayatması da bize bunu konuşturuyor ama bu komitenin yaptığı özgün çalışmaların da çok etkisi var. Bu komite çalışmaları sonucunda CEDAW'ın -kadın haklarının anayasası diyeceğimiz- o sözleşmenin ortaya çıkmasını sağlamış. Bunda, tabii, feministlerin büyük katkısı var, onların çalışmalarının büyük katkısı var, artı, soğuk savaşın bir şekilde etkisi var. Onları çok kısa geçiyorum. Türkiye aslında CEDAW'ı hemen imzalamış ve bu konuda gereken çalışmalara hızla katılmış. 1993'te kadına yönelik şiddetin tasfiyesine ilişkin bildirgeyi de Türkiye hemen imzalamış ve ardından 4320 sayılı Kanun 1998'in ocak ayında çıkarılmış. Şimdi, neden ailenin korunması hakkında kanun olmuş? Bakın, tarihsel süreç hep kadının şiddetten korunmasına ilişkindi. Niye kadın olmuş? Çünkü denmiş ki o zaman kanunu hazırlayanlar "Biz bunu bu erkek egemen Medisten geçiremeyiz. Öyleyse ailenin korunması hakkındaki kanun yapalım." demişler. Hemen buradan, teorik şeyden bir sıçrama yapmak istiyorum.

Şimdi ne yazık ki olumsuz anlamda ama bir anlamda bayrak oldu Ayşe Paşalı cinayeti. Şimdi, Ayşe Paşalı eşinden boşanmış... O müthiş bir fotoğraf var, hatırlıyorsunuz değil mi arkadaşlar? Duvara yaslanmış, gözleri mor. O duvar Adliyede benim odamın karşısındaki bir duvardır ve orada erkeğin kolu kadının üzerinde yani aralarındaki mesafe 20-30 santim filan. Şimdi, düşünün, asansörde bile herhangi birisi yabancı veya bizim istemediğimiz birisinin bize o kadar yakın olmasını istiyor muyuz? İstemiyoruz ama baktığımızda bu insan boşanmış. Boşanmış olduğu hâlde bu denli fizik olarak yakın. Demek ki hukuken boşanılsa bile zihinlerde boşanılmıyor. Yine oraya geleceğim. Peki, boşanmış olduğu için Ayşe Paşalı'nın avukatının yaptığı başvuru hâkim tarafından reddedildi. Niye? Çünkü hani benim zamanında 2006'da yaptığım bir yorum vardı ya, benim meslektaşım onu yapmadı. Y yapmak zorunda değil işin açıkçası. Bana göre yapması elbette ki yeğlenecek bir durum ama yapmadı. Niye? Çünkü mevcut kanun ne diyor? Ailenin korunması hakkında kanun. Ha, Anayasa 90 var Hocamın az önce vurguladığı. Oradan CEDAW'a, oradan şiddetin tasfiyesi hakkındaki kanuna gidilebilir. Gidilmeli, gidilmeliydi ya da işte Medeni Kanun'un 1'inci maddesi kapsamında böyle bir yorum yapılabilirdi. Ama yapılmadı. Hukuken ona bir şey diyemezsin. Ne oldu? Sonunda Ayşe Paşalı koruma kararı verilmedi. Ha, verilseydi de ölebilirdi, ayrı bir olay. Ona bir şey demiyorum.

Demek ki dil önemli. O yüzden şimdi herhâlde burada daha önce de eleştirilmiştir. Ben de bir altını çizmiş olayım. Bakanlığın adının aslında "Kadın Bakanlığı" olarak net olarak değiştirilmesi gerekiyor cinsiyet temelli bir yaklaşım söz konusuysa, hemen bir sıçrama yapalım.

Bunun dışında bir şey daha. Yine yaşamaya bir eleştirim olabilir. Belki bendeki bilgi eksikliğidir. Öyleyse lütfen beni buradaki akademisyen arkadaşlarım da uyarınsınlar. Son Avrupa Konseyi kapsamındaki İstanbul Sözleşmesi'nde Türkiye motordur her anlamda baştıydı, gereken her şeyi yaptı ama çeviriye baktığımızda orada "domestic violence" sözcüğünün "aile içi şiddet" olarak, "ev içi" değil de, çevrildiğini öğrendim. Oysa İngilizce, Fransızca ve diğer metinlerde orada vurgulanın ev içi şiddet olduğu söz konusu. Şimdi, eğer bu bilerek, istenerek çevrilmişse, Türkçe çeviride "aile içi şiddet" diye hâlâ varsa bu direnç bence sorgulanmalı, sorgulanmaktan öte mahkûm edilmeli eğer böyleyse.

Şimdi, yaşamaya bu minik eleştiriyi getirdikten sonra gene Türkiye aslında bilinçli ve etkili biçimde kadını ayrımcılıktan ve şiddetten koruma konusunda ne kadar istekli? Ben zaman zaman ciddi olarak kuşkuya kapılıyorum. Yani insanlar şunu diyor: "Şu zavallı kadınlar öldürülmesin ya da bazı kötü adamlar karılarını dövüyorlar." falan. Bundan öte, bunun temelinde eşitsiz güç ilişkisi olduğu vurgulanmazsa yapılan işler biraz böyle "mış" gibi de kalıyor.

Şimdi, bakın, aile konutu şerhinin konulması kadınlar açısından çok önemli çünkü kadının şiddete tahammül etmesinin temelinde ekonomik güçsüzlük vardır. Size binlerce örnek anlatabilirim. Şimdi, aile konutu şerhinin konulması kadını güçlendiren bir şey. Galiba Danıştay bir yönetmelikteki maddenin bir şeyi mi ne iptal etmiş, şimdi tapu idaresine giderek kadın doğrudan doğruya aile konutu şerhinin konulmasını istemiyor, istese de reddediliyor. Hayır, Medeni Kanun'da çok açık hüküm var. Sen bunu yapmak zorundasın. Bunun için mutlaka mahkemeye gitmek şart değil. Çünkü mahkemeye gidersen harç yatırıcaksın, masrafı var. Zaten kadın hak arama anlamında oldukça ekonomik güçsüzlüğü nedeniyle zayıf durumda. Şimdi, böyle bir olanağı idare bir biçimde almış durumda. Bakın, yaşamaya eleştirim açık şeyden. Yaşamaya bir eleştirim daha olacak aslında. Onu da söyleyeyim, sonra yargıya ilişkin olarak söyleyeyim.

2002 yılında Medeni Kanun'un kabulü sırasında orada Medeni Kanun'un yürürlüğüne ilişkin kanunun sanıyorum 10'uncu maddesine bir ek getiriliyor mal rejimlerine ilişkin konuda. Deniyor ki bu kanun bundan sonra edinilen mallar için uygulanır. Şimdi, tasarıda yok, teklifte yok ama son anda, bağışlayın, bütün partilerin de katılımıyla böyle bir madde konuluyor. Neden? Çünkü o anda

Medisin yapısı oldukça sayı olarak ve içerik olarak ataerkil, erkek egemen bir Medis. Bunun sonucunda ne oldu? Bakın, biz şimdi mal rejimlerinin tasfiyesi konusunda hukukçular olarak ciddi sıkıntılar yaşıyoruz. Yani bunu açıkça söyleyeyim bilen de çok az. 2002'den önceki gelen müvekkilime ben şunu soruyorum. Bu mallar ne zaman edinildi? Şaşıyor "Sana ne?" demek içinden geliyor belki. 2002'den önce mi, 2002'den sonra mı? "2002'den önceyse işte şunu yapamayız, 2002'den sonraysa bunu yaparız." Birtakım şeyler yapmak zorunda kalıyoruz.

Sonuç olarak 17 milyon ev kadını o dönemde en azından bu olanaktan mahrum kaldı. Peki, günümüze döneyim. "Mış" gibi yapma değil de çok aslında bilinçsizlik yani yapılan işlemin etkilerinin nereye varacağına ilişkin olarak yargıdan bir örnek vereyim size. Hukuk Muhakemeleri Kanunu değişti. Çok basit olarak anlatmak gerekirse belirsiz alacak davası diye bir dava türü var. Yani eğer mal rejimiyle ilgili olarak şunu söyleyeyim. Miktarı tam bilemiyorsanız çok küçük bir miktar açarsınız davayı ama bu diğer haklarınızı da korur. Bu güzel bir hükümdür, ihtiyaç olan bir hükümdür ve mal rejimleri konusunda zaman aşımıyla ilgili çok ciddi bir problem yaşıyorduk hukukçular olarak, onu aşmak yolunda da çok önemliydi. İhtiyati tedbir istiyoruz, meslektaşlarımız vermiyorlar ya da diyorlar ki: "Sen 10 bin liralık dava açtın -aslında trilyonluk adamın mal varlığı- 10 bin liralık veririm." İyi de adam satacak bu arada sen tedbir kararını vermezsen. Bana diyor ki: "Trilyonluk davayı aç." İyi de zaten kadının parası yok ki. Ekonomik şiddet denen bir şey var bu ülkede, bütün dünyada kadınlara yönelik olarak.

Yargıya yönelik eleştirilerim sadece şu anki uygulamayla ilgili olarak değil şeyle ilgili, Hocam kısmen değişti, onu tamamlamak açısından söyleyeyim. Anayasa Mahkemesinin soyadı yasağına ilişkin şeye götürülenlerden birisiyim. Orada üç mahkeme başvurmuş. O mahkemelerden birisi de soyadı yasağının Anayasa'ya aykırı olduğu, kadının kendi soyadını kullanabilme hakkının olmasına ilişkin olarak. Gerekçelendirdim ve ciddi argümanlarla Anayasa Mahkemesine götürdüm, bir oy farkla reddedildi. Şimdi HSYK'nın oluşumuyla ilgili olarak. Bakın, HSYK tarihinin en büyük yüksek mahkeme üyesini seçti. 160 ya da 170 Yargıtay üyesinden 6 tanesi kadındı. 51 Danıştay üyesinden 1 tanesi kadındı. Ben şimdi espri yapıyorum, diyorum ki, demek ki HSYK 1 kadın 50 erkeğe bedeldir diyor ki böyle bir seçim yaptı diyorum.

Şimdi, buradan nereye varacağız, bu saptamalardan? Peki, Anayasa'da neler yapılması gerekiyor? Benim buna ilişkin olarak söyleyeceğim çok şey var. Biraz dağıtmış olabilirim ama şimdi dil önemli dedim, aile değil, kadını ön planda tutmak gerekiyor. Asayiş toplumundansa sosyal politikaları önemseyen, kadına yönelik şiddette sosyal çalışmacıları devreye sokan bir anlayış olmalı. Son yasada bunun izleri var ve bu oldukça sevindirici en son tasarıda.

Bunun dışında bakın, Anayasa'da neler, dille ilgili olarak... Anayasa'nın 50/2'nci maddesi diyor ki: "Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhi yetersizliği olanlar..." Ya, sen niye kadınları bunların içerisine sokuyorsun? Bu, bana göre incitici. Küçüklerle bedenî ve ruhi yetersizliği olanların arasında kadınları saymak zorunda mısın? Doğru mu bu? Hemen bunu somut öneri olarak, gözüme çarpan bir şey olarak söyleyeyim. Sonra, 10'uncu maddede yine çok güzel bir şey yapıldı son dönemde, 12 Haziran seçimlerinde yani hepimizin destekleyeceği. Dedi ki: "İşte, bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz." Bu çok doğru. Şimdi, burada eleştiriden önce şunu söyleyeyim. Yani eşitlik eşitlik, fırsat eşitliği özellikle. Bakın, en büyük eşitsizlik eşit konumda olmayanlara eşit muamele yapmaktır. Bu dikkatten kaçmamalıdır. Örneklemem gerekiyor mu? İşte, bir Mercedes arabayla Murat 124'ü getirin. İkisine de benzinleri koyun "Hadi, yarışın." deyin. Bu eşitlik olur mu? Eşit muamele olur mu? Olmaz. Onun gibi.

Şimdi, 10'uncu maddeye ilişkin eleştirim de şu şekilde: Bakın, orada da bu güzel hükmün arkasından sonraki fıkrada "Özürlüler, çocuklar ve kadınlar..." diye söylendi. Maksat yanlış değil ama bakın, hiç ummadığımız yerde, dil çok önemli. Anayasa'da neyin nerede yer aldığı -arkadaşlarım anayasacılar, çok daha güzel örnekler verecektir- çok önemli. Özürlüler ile çocuklar arasında orada sayılmamalıydı kadınlar. Başka bir yöntem bulunabilir, o benim işim değil.

Peki, 50'nci maddedeki şeyi söyledim. Bir öneri olarak siyasi faaliyette bulunmanın defalarca altı çizildi. Önerim şu olabilir: Şimdi, 67'nci maddenin ikinci fıkrasında "göre" sözcüğünün arkasına "her bir cinsin eşit oranda temsil ve katılımını sağlayacak şekilde özel önlemler alınarak" ifadesi. Ben tabii mevcut Anayasa kapsamında bir çalışma yaptım. Sizler yeni bir şey amacındasınız ama.

Yine, Anayasa'daki kadınların siyasi katılımını, bunu çok önemsiyorum. Böyle kota filan değil, eşit olarak. Bir şey yapılacaksa tam yapılır. Radikal olmalı. Benim düşüncem. Çünkü kadınların aslında çok alacağı var erkeklerden, binlerce yıllık bir alacak bu. Onun için, hiç bu konuda gayet cesur olunmalı. Hayatın her alanında, yönetimde, siyasal alanda ya da ne bileyim üniversitede. Yani şeyi düşünelim. Şu ana kadar kaç tane vali geçmiştir Ankara'dan? Bunun kaç tanesi kadın? Ya da ben şimdi gece saat on ikide rahatlıkla Kızılay'da, Ulus'ta ellerimi cebime sokarım, Abdi İpekçi Parkı'nda rahatlıkla gezerim. Kadınlar da gezebilmeli.

Şimdi, bir örnek buna ilişkin olarak, daha yumuşatmak açısından. Ben görmedim. Londra'da Hyde Park çok geniş bir ormanları da içeren bir park varmış ve orada bir gece yarısı bir İngiliz genç kız tacize uğramış bir erkek tarafından. Adam yakalanmış, yargıcın karşısına çıkarılmış. Ceza açıklanıyor, yedi yıl altı ay. Müthiş bir ceza. Diyorlar ki yargıca: "Nasıl yaptın yahu? Bunun kanundaki cezası ne kadar?" İşte, altı ay en fazla. Yargıç gülümsüyor, diyor ki: "Bunun cezasının aslında altı ay olduğunu biliyorum. Altı ay bu suçun cezası. Yedi yıl İngiliz genç kızlarının Hyde Park'ta gece yarısı özgürce dolaşabilme hakkını sağlamak içindir." diyor.

Bilmiyorum meramımı anlatabildim mi? Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN – Biz teşekkür ediyoruz. Çok değerli sunumlar yaptı bütün hocalarımız ve değerli hâkimimiz.

Teşekkür ediyorum katılımınızdan ve bilgilendirmenizden dolayı. İyi yolculuklar diliyoruz. İnşallah bu çalışmalar olumlu bir şekilde Anayasa'ya yansır.

Evet, toplantımız kapanmıştır.

Kapanma Saati: 17.16